

Schoolture 2024

Οδηγός Συμμετοχικού Σχεδιασμού

για σχολικές
κοινότητες

commonsspace

SPATIA
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

SCHOOLTURE

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
IKY

Erasmus+
Enriching lives, opening minds.

Co-funded by
the European Union

PROJECT NUMBER: 2022-2-EL01-KA210-SCH-000100859

The material of the project reflects only the author's views. The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the author, and the Commission or the Hellenic National Agency cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

The material of the project reflects only the author's views. The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission or the Hellenic National Agency cannot be held responsible for any use which may be made of the information made therein.

Συγγραφική ομάδα: Αναστασία Χρηστάκη, Γιούλη Αθουσάκη, Μελίνα Βλάχου, Justyna Jopek, Katarzyna Baca, Tomasz Sobisz
Μεταφράσεις: Ειρήνη Σταθοπούλου, Justyna Jopek
Στήσιμο τεύχους: Αναστασία Χρηστάκη, Μελίνα Βλάχου
Εξώφυλλο: Μελίνα Βλάχου
Επίβλεψη: Μαρία Δημοπούλου, Σοφία Τσάδαρη, Γιώργος Βελεγράκης

Ευχαριστούμε θερμά το 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου και ιδιαίτερα τις/τους Γιούλη Γύφτουλα, Έλενα Ψυχάρη, Νίκο Καββαδία, Μαρία Πετροπούλου, Μερόπη Μουμούρη και τις μαθήτριες και τους μαθητές της Δ' τάξης 24-25. Ακόμα ευχαριστούμε θερμά τον Δήμο Ζωγράφου και ιδιαίτερα τις/τους Τίνα Κατσαφάκη, Γεώργιο Γρίβα, Σταύρο Αρμπιλιά, Παναγιώτη Γκρέκα, Αντωνία Μελισσαράτου, Ιωάννα Μακροζαχοπούλου. Τέλος ευχαριστούμε όλες και όλους όσους συνέβαλαν στην υλοποίηση του πιλοτικού προγράμματος της Αθήνας και ιδιαίτερα την Μαρία Δημοπούλου για την πολύτιμη και διαρκή της υποστήριξη στο έργο μας.

Ευχαριστούμε θερμά το T. Kosciuszko Primary School στο Dąbie, Psary και ιδιαιτέρως τους Joanna Marcinkowska, διευθύντρια του σχολείου, Joanna Kalińska, Karina Bizan και Marlena Walczyk, εκπαιδευτικούς και όλους τους μαθητές της 4α και 5α τάξης 23-24. Επιπλέον ευχαριστούμε θερμά τον Δήμο του Psary και ιδιαίτερα τον Δήμαρχο κ. Tomasz Sadłóń, τους ειδικούς κ.κ. Barbara Rożdżińska (σύμβουλος περιβάλλοντος), Łukasz Siwczyk, Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου της Δημοτικής Επιχείρησης Κοινής Ωφέλειας στο Psary και τους γονείς κ.κ. Tomasz Niedbał, Szczepan Gawron και Malwina Gunia.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Εισαγωγή	6			
01	Κλιματική αλλαγή και κλιματική κρίση	16	3.2	Οι κλίμακες και τα πεδία συμμετοχικού σχεδιασμού στη σχολική κοινότητα	42
02	Οι έννοιες του συμμετοχικού σχεδιασμού	22	3.3	Τα εργαλεία του συμμετοχικού σχεδιασμού	44
2.1	Η έννοια της συμμετοχής και της συμμετοχικής διαδικασίας	23	04	Μεθοδολογία και Εργαλεία	46
2.2	Συμμετοχικός Σχεδιασμός	26	4.1	Προπαρασκευαστικό στάδιο	50
03	Συμμετοχικός σχεδιασμός και Εκπαίδευση	32	4.2	Καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης	65
3.1	Τα οφέλη του συμμετοχικού σχεδιασμού στις σχολικές κοινότητες	33	4.3	Συσχεδιασμός προτάσεων/επιλύσεων	85
3.1.1	Για τις μαθήτριες και τους μαθητές	34	4.4	Τελική διαβούλευση και επικοινωνία στην κοινότητα	96
3.1.2	Για τις και τους εκπαιδευτικούς	39		Βιβλιογραφία	114
3.1.3	Για τις και τους γονείς / κηδεμόνες	40			
3.1.4	Άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς	41			

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αυτός ο οδηγός συντάχθηκε από τον Συνεταιρισμό Εργαζομένων COMMONSPACE με τη συμβολή της FUNDACJA ROZWOJU EDUKACJI SPATIA, στο πλαίσιο του, μικρής κλίμακας Erasmus+ προγράμματος με τίτλο “Schoolture for Climate Change” και κωδικό έργου:

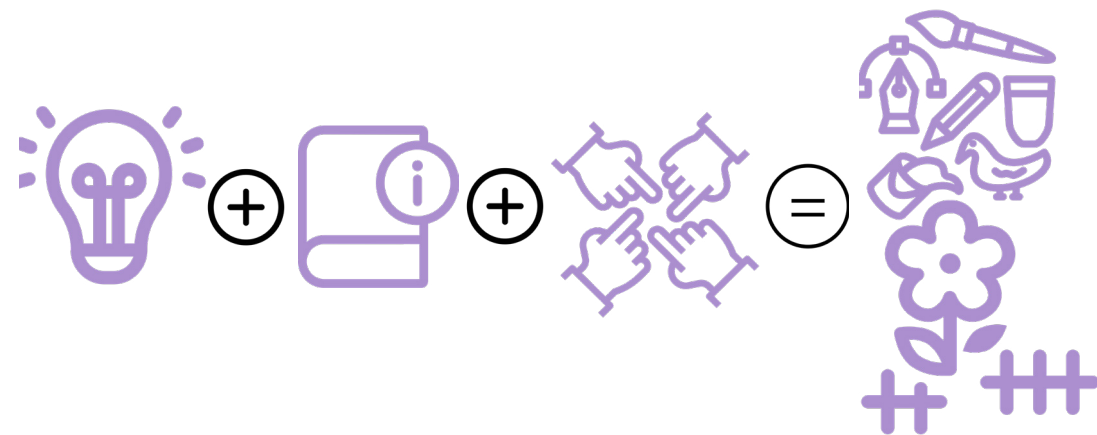
2022-2-EL01-KA210-SCH-000100859, με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τί είναι το Schoolture;

Είναι ένα έργο που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο των KA210 - school education, Erasmus+ προγραμμάτων, συντονίστηκε από την commonspace με εταίρο την SPATIA από την Πολωνία. Στο πλαίσιο του έργου υλοποιήθηκαν δύο πιλοτικά προγράμματα τα οποία αποτέλεσαν υλικό, μαζί με την ήδη ανεπτυγμένη μεθοδολογία της commonspace για τη σύνθεση του παρόντος.

Τί είναι αυτός ο οδηγός;

Ο παρών οδηγός είναι μια σύντομη έκδοση που συγκεντρώνει τη γνώση γύρω από τον Συμμετοχικό Σχεδιασμό, τα εργαλεία και τις μεθοδολογίες του καθώς και το πώς αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχολικό περιβάλλον και συγκεκριμένα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Αποσκοπεί να αποτελέσει ένα εύχρηστο και πρακτικό εγχειρίδιο, έτσι ώστε οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να μπορούν να ακολουθήσουν σαφή βήματα προκειμένου να υλοποιήσουν ένα πρόγραμμα συμμετοχικού σχεδιασμού στην τάξη τους.

Βασικοί στόχοι:

- Να αποτελέσει **πηγή έμπνευσης** για τις εκπαιδευτικές κοινότητες σε σχέση με την σημασία της δράσης κατά της κλιματικής αλλαγής
- Να εμπλουτίσει τον εκπαιδευτικό τομέα με **εμπειρίες** που προέρχονται από το πεδίο του σχεδιασμού και άλλες εμπειρίες από το εξωτερικό.
- Να εισάγει **βασικές μεθοδολογίες και προσεγγίσεις** σε σχέση με τον συμμετοχικό σχεδιασμό και γενικά τις συμμετοχικές διαδικασίες.
- Να παρέχει **συγκεκριμένα βήματα και παραδείγματα** για την υλοποίηση ενός προγράμματος συμμετοχικού σχεδιασμού στη σχολική κοινότητα.

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί από εκπαιδευτικούς, συλλόγους γονέων και κηδεμόνων καθώς και οποιαδήποτε καλλιτεχνική, πολιτιστική, περιβαλλοντική ή ερευνητική ομάδα δραστηριοποιείται με παιδιά και σχολικές κοινότητες.

Και τί μπορούμε να σχεδιάσουμε;

Οτιδήποτε είναι αναγκαίο για τη σχολική σας κοινότητα! Μπορεί να είναι η τάξη, το προαύλιο, μία γωνία στο ίδιο το σχολείο, έναν γειτονικό χώρο όπως πλατεία ή πάρκο, τον δρόμο έξω από το σχολείο και τόσα άλλα. Μπορεί ακόμα να είναι και κάτι έξω από το πλαίσιο του φυσικού χώρου, όπως ένα επιτραπέζιο παιχνίδι ή ένα **μάθημα!** Τα βήματα που αναλύονται στον οδηγό μπορούν να εφαρμοστούν σε όλη τη διάρκεια του σχεδιασμού

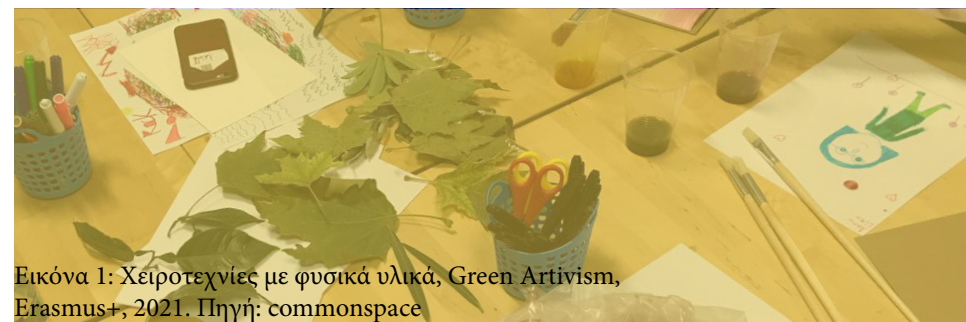
ανεξαρτήτως της θεματικής του.

Ο οδηγός έχει αναπτυχθεί με δομημένα βήματα, σχετικό υλικό και παραδείγματα, έτσι ώστε να μπορεί να υποστηρίξει συμμετοχικές δράσεις σε σχολεία, από την κλίμακα του αστικού σχεδιασμού του προαυλίου ή της γειτονιάς μέχρι την από κοινού δημιουργία πολιτιστικών και περιβαλλοντικών δράσεων με θέμα την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή μέσα από καλλιτεχνικές προσεγγίσεις και πρακτικές.

Γιατί τώρα;

Τα τελευταία χρόνια οι μαθητές και οι μαθήτριες, λόγω της αυξανόμενης ενασχόλησής τους με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και της τεχνολογίας, φαίνεται να είναι αποσυνδεδεμένοι/ες από τον φυσικό τους χώρο χωρίς να κατανοούν πώς η δική τους δράση, ατομικά ή συλλογικά, επηρεάζει το φυσικό περιβάλλον και μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση και διαχείριση θεμάτων όπως η κλιματική κρίση, ειδικά στις αστικές περιοχές.

Αναδείχτηκε επομένως η ανάγκη εκπαίδευσης των νέων ατόμων γύρω από την έννοια αλλά και τη σημασία του **συμμετοχικού σχεδιασμού στην καθημερινή πρακτική**. Παράλληλα διαφάνηκε η ευεργετική δράση των συμμετοχικών διαδικασιών και εργαλείων στην ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία.

Εικόνα 1: Χειροτεχνίες με φυσικά υλικά, Green Artivism, Erasmus+, 2021. Πηγή: commonspace

Με έναν διαλεκτικό τρόπο, το Schoolture χρησιμοποιεί συμμετοχικά εργαλεία και μεθοδολογίες μέσα στο σχολικό περιβάλλον προκειμένου η ίδια η σχολική κοινότητα να σχεδιάσει ένα περιβάλλον (φυσικό χώρο ή άυλο προϊόν) έχοντας πάντα υπόψη την κλιματική ουδετερότητα ή / και ανθεκτικότητα. Μετά την υλοποίηση δύο πιλοτικών έργων σε Ελλάδα και Πολωνία, αναπτύχθηκε ο παρών οδηγός με κεντρικό στόχο να καλύψει το κενό που υπάρχει στο αναλυτικό πρόγραμμα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης γύρω από την αξία της συμμετοχής σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού καθώς και να αναδείξει, καταγράψει και επικοινωνήσει τις μεθοδολογίες και τα εργαλεία του συμμετοχικού σχεδιασμού με τρόπο λειτουργικό, προσβάσιμο και χρήσιμο στις/ους εκπαιδευτικούς της χώρας.

Λίγα λόγια για τους εταίρους του έργου:

Η commonspace είναι μια συνεργατική - διεπιστημονική ομάδα σχεδιασμού που λειτουργεί από το 2015 ως Συνεταιρισμός Εργαζομένων.

Τα μέλη και η ευρεία γκάμα συνεργατών της commonspace αποτελούν ένα δίκτυο ειδικών και επιστημόνων που ασχολούνται με τον σχεδιασμό της πόλης και του χώρου μέσα από μια πληθώρα αντικειμένων και ειδικοτήτων, συνδυάζοντας ερευνητική δουλειά με πλούσιο μελετητικό έργο. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός του δημόσιου χώρου είναι ένα από τα ερευνητικά ενδιαφέροντα της commonspace και αποτελεί μία από τις βασικές υπηρεσίες της.

Ως commonspace αντιμετωπίζουμε τον **δημόσιο χώρο** σαν ένα κοινό με **πολιτιστική, καλλιτεχνική, κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση**. Ο δημόσιος χώρος δεν αποτελεί έναν απλό υποδοχέα των καθημερινών μας δραστηριοτήτων, αλλά έναν ζωντανό τόπο κοινωνικής ζωής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής δράσης.

Το σχολείο αποτελεί έναν βασικό πυρήνα αυτής της κοινωνικής ζωής που όχι μόνο συγκροτείται σε μία γειτονιά γύρω από κεντρικούς χώρους όπως η σχολική αυλή, αλλά **συγκροτεί και μία κοινότητα ικανή προς συλλογική δράση**. Σε αυτό το πλαίσιο, η ουσιαστική και δημιουργική συμμετοχή της σχολικής κοινότητας στον σχεδιασμό του χώρου και τη συμπαραγωγή πολιτισμού και περιβαλλοντικής δράσης στη γειτονιά κρίνεται απαραίτητη.

Τα τελευταία χρόνια, η commonspace έχει αναπτύξει το **participatory LAB**, μια ενεργή διεπιστημονική κοινότητα που **μελετά, μαθαίνει, διαδίδει και εφαρμόζει διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού για τον δημόσιο χώρο, με στόχο την προσαρμογή των πόλεων στην κλιματική αλλαγή**. Επικεντρώνεται σε θέματα προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή του δομημένου περιβάλλοντος των πόλεων και του αστικού πρασίνου.

Το Εργαστήριο Χωρικού, Αστικού και Περιβαλλοντικού Συμμετοχικού Σχεδιασμού για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή έχει ήδη πραγματοποιήσει 2 επιτυχημένα επιστημονικά συνέδρια το 2021 («Συμμετοχικός σχεδιασμός: πόλη, περιβάλλον & κλιματική αλλαγή. Εμπειρίες, προκλήσεις & δυνατότητες») και το 2023 (Συμμετοχικός σχεδιασμός-Κατανοώντας και αλλάζοντας την πόλη: Δημόσιος χώρος & περιβάλλον, ανισότητες & δημοκρατία)

Αποτελείται από:

- **επαγγελματίες** που ασχολούνται με τον σχεδιασμό του δημοσίου χώρου (αρχιτέκτονες, χωροτάκτες, γεωπόνοι, κοινωνικοί επιστήμονες, κ.ά.)
- **άτομα του δημόσιου φορέα** που έχουν στην αρμοδιότητά τους το σχεδιασμό, την παρακολούθηση και την επίβλεψη έργων και δράσεων προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.
- **επιστήμονες** που ασχολούνται με θέματα κλιματικής αλλαγής (και ειδικότερα το φαινόμενο της αστικής θερμικής νησίδας).
- **άτομα και ομάδες** που ασχολούνται ενεργά με τον συμμετοχικό σχεδιασμό του δημοσίου χώρου.

Οι σχολικές κοινότητες είναι ενεργά στοιχεία στην κουβέντα για τον χώρο και την κλιματική αλλαγή και

μπορούν να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στο δίκτυο του participatory LAB. Είναι ευπρόσδεκτες να συμμετέχουν, να μεταφέρουν τις καλές πρακτικές και τις εμπειρίες τους, να αλληλεπιδράσουν, να ενημερωθούν και να συσχεδιάσουν με την κοινότητα συμμετοχικές δράσεις και εργαστήρια ανάλογα με τις ανάγκες τους.

Δείτε περισσότερα και επικοινωνήστε με το participatory LAB εδώ: <https://www.participatorylab.org/>

Περισσότερες πληροφορίες για την commonspace εδώ: www.commonspace.gr

Η SPATIA (Ίδρυμα για την Ανάπτυξη της Εκπαίδευσης - SPATIA) ιδρύθηκε το 2019 από μια ομάδα ανθρώπων που εργάζονται μαζί, σε άλλες ΜΚΟ καθώς και στο Πανεπιστήμιο της Σιλεσίας στο Κατοβίτσε της Πολωνίας. Η ομάδα αποτελείται κυρίως από παθιασμένους ανθρώπους των οποίων ο στόχος είναι να **εκσυγχρονίσουν την πολωνική εκπαίδευση** και να ανταλλάξουν εμπειρίες με διεθνείς φορείς κατά τη διάρκεια οργανωμένων έργων. Η SPATIA δεσμεύεται να μεταμορφώσει την εκπαίδευση για τον 21ο αιώνα. **Δημιουργούν καινοτόμα έργα που υπερασπίζονται την ισότητα, τη δημοκρατία και την περιβαλλοντική συνείδηση, με στόχο να κάνουν τη μάθηση προσιτή και σχετική για όλους.** Οι πρωτοβουλίες της SPATIA επικεντρώνονται στην ενδυνάμωση των μαθητών στο να σκέφτονται κριτικά και να ενεργούν υπεύθυνα, ενισχύοντας την αίσθηση της κοινότητας και της παγκόσμιας διαχείρισης. Επανασχεδιάζοντας τις εκπαιδευτικές πρακτικές, φιλοδοξούν να καλλιεργήσουν μια γενιά ενημερωμένων πολιτών αφοσιωμένων στη δημιουργία ενός πιο δίκαιου και βιώσιμου κόσμου. Το Ίδρυμα εργάζεται για τη δημιουργία σύγχρονων εκπαιδευτικών εργαλείων που ανταποκρίνονται στις προκλήσεις του σημερινού κόσμου.

Εικόνα 2: 2ο Επιστημονικό συνέδριο participatory Lab 2023: Συμμετοχικός σχεδιασμός: Κατανοώντας και αλλάζοντας την πόλη |δημόσιος χώρος & περιβάλλον | ανισότητες & δημοκρατία. Πηγή: Participatory Lab

Το Ίδρυμα Ανάπτυξης της Εκπαίδευσης SPATIA:

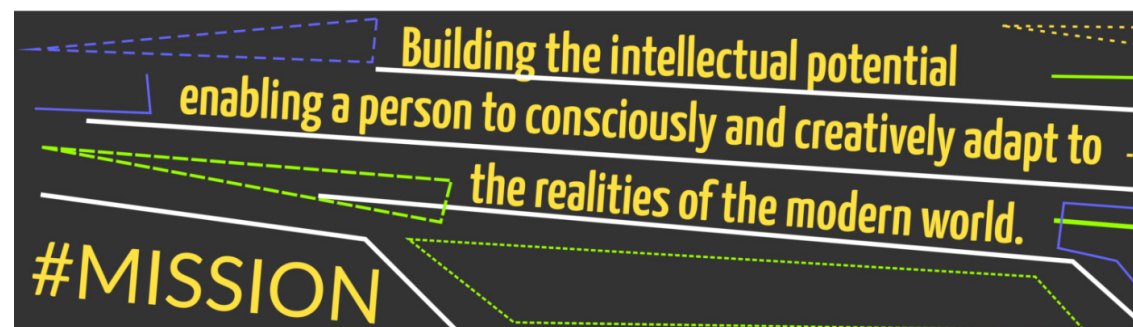
- Αναπτύσσει διεπιστημονικά προγράμματα σπουδών που ενσωματώνουν θέματα ισότητας, δημοκρατίας και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει μάθηση βάσει έργου που ενθαρρύνει την επίλυση προβλημάτων στον πραγματικό κόσμο.
- Παρέχει επαγγελματική ανάπτυξη σε εκπαιδευτικούς εστιασμένους σε νέες μεθοδολογίες διδασκαλίας που προάγουν την κριτική σκέψη και την ενεργό συμμετοχή (SPATIA Teacher Academy <https://www.facebook.com/people/Spatia-Teacher-Academy/>).
- Εφαρμόζει μεθόδους διδασκαλίας που προσαρμόζονται σε διαφορετικά στυλ μάθησης και υπόβαθρα, διασφαλίζοντας ότι κάθε μαθητής αισθάνεται ότι εκτιμάται και υποστηρίζεται (δείτε περισσότερα: <https://spatia.pl/creating-spaces-for-creativity/>).
- Υποστηρίζει τη συμμετοχή της κοινότητας και δημιουργεί πρακτικά έργα που αντιμετωπίζουν τοπικές προκλήσεις, ενισχύοντας το αίσθημα της αστικής ευθύνης.
- Προωθεί τις ευρωπαϊκές αξίες και τη συνεργασία με ευρωπαϊκούς θεσμούς με τη δημιουργία ενός δικτύου διεθνούς υποστήριξης στην εκπαίδευση.
- Ενισχύει την ευαισθητοποίηση σχετικά με τη σημασία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και υποστηρίζει πολιτικές που υποστηρίζουν την ισότητα και την περιβαλλοντική εκπαίδευση.
- Ενσωματώνει την περιβαλλοντική εκπαίδευση σε όλα τα έργα, διδάσκοντας τους μαθητές για βιώσιμες πρακτικές και ενθαρρύνοντάς τους να είναι διαχειριστές των κοινοτήτων τους.

Οι δραστηριότητες και τα έργα της SPATIA περιλαμβάνουν:

- Ακαδημαϊκοί διδάσκοντες και δάσκαλοι σε σχολεία όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων (νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία, σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.
- Ειδικοί στους τομείς των εκπαιδευτικών έργων και δράσεων (παιδαγωγοί, ψυχολόγοι, εκπρόσωποι νέων τεχνολογιών κ.λπ.).
- Κοινωνικοί ακτιβιστές, τοπικές αρχές και κάτοικοι που εκπροσωπούν τις τοπικές κοινωνίες.
- Σχολικές κοινότητες (μαθητές, γονείς, διοικητικό προσωπικό, άλλοι εκπαιδευτικοί).

Δείτε περισσότερα και επικοινωνήστε με την SPATIA εδώ: <https://spatia.pl/home/>

Εικόνα 3: 2ο Το όραμα και ο στόχος της SPATIA. Πηγή: <https://spatia.pl/home/>

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

1 (Οι πληροφορίες στο εν λόγω κεφάλαιο αποτελούν υλικό των εργαστηρίων από το έργο Climate Piraeus, <https://www.climatepiraeus.gr/>)

Με τον όρο κλιματική αλλαγή αναφερόμαστε στη μεταβολή του παγκόσμιου κλίματος και ειδικότερα σε μεταβολές των μετεωρολογικών συνθηκών που εκτείνονται σε μεγάλη χρονική κλίμακα.

Υπερθέρμανση του πλανήτη

Η περίοδος 2011-2020 ήταν η θερμότερη δεκαετία που έχει καταγραφεί ποτέ, καθώς η παγκόσμια μέση θερμοκρασία ξεπέρασε τα προβιομηχανικά επίπεδα κατά 1,1 °C το 2019. Η ανθρωπογενής υπερθέρμανση του πλανήτη αυξάνεται με ρυθμό 0,2 °C ανά δεκαετία.

Μια αύξηση της θερμοκρασίας κατά 2 °C σε σχέση με την προβιομηχανική εποχή συνδέεται με σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις καθιστώντας την κλιματική αλλαγή, κλιματική κρίση.

Για τον λόγο αυτό, η διεθνής κοινότητα έχει αναγνωρίσει την ανάγκη να διατηρηθεί η αύξηση της θερμοκρασίας αρκετά πιο κάτω από τους 2 °C και να συνεχιστούν οι προσπάθειες για τον περιορισμό της στους 1,5 °C.

Αέρια του θερμοκηπίου

Το κύριο αίτιο της κλιματικής αλλαγής είναι το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Ορισμένα αέρια στην ατμόσφαιρα της Γης λειτουργούν όπως το γυαλί ή το πλαστικό των θερμοκηπίων. Παγιδεύουν τη θερμότητα του ήλιου και εμποδίζουν τη διάχυσή της στο διάστημα, προκαλώντας την υπερθέρμανση του πλανήτη.

Πώς η κλιματική κρίση επηρεάζει τις ζωές μας;

Η κλιματική κρίση έχει πλέον άμεσες επιπτώσεις στις **οικονομικές μας δραστηριότητες**, στις **πόλεις** μας καθώς και στην **καθημερινότητά** μας. Οι πλημμύρες, οι πυρκαγιές και οι πολύ υψηλές θερμοκρασίες το καλοκαίρι είναι φαινόμενα που αντιμετωπίζουμε τα τελευταία χρόνια στα δάση μας αλλά και στα σπίτια μας. **Έχουν αντανάκλαση στον δημόσιο χώρο, στα πάρκα μας, στα μνημεία και στα σχολεία μας επηρεάζοντας τον τρόπο που κινούμαστε στις καθημερινές μας δραστηριότητες.**

Η κλιματική κρίση είναι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα αυτή τη στιγμή. Η ενημέρωση, η **ευαισθητοποίηση** αλλά και η **συλλογική δράση** από μικρή ηλικία είναι κρίσιμη, καθώς ενισχύει τη δημιουργία μιας περιβαλλοντικής συνείδησης που θα συνοδεύει τα παιδιά σε όλη τους τη ζωή. Τα σπλίζει με **εργαλεία διεκδίκησης** ενός βιώσιμου μέλλοντος.

Παρόλο που μας αφορά όλους/ες, η κλιματική αλλαγή πολλές φορές θεωρητικοποιείται και καταλήγει να είναι ένα αρκετά αποξενωμένο θέμα που κουράζει τους/τις μαθητές/τριες στα σχολεία.

Η εκπαίδευση πάνω σε αυτά τα θέματα είναι ζωτικής σημασίας για τους μαθητές και τις μαθήτριες, καθώς τους αφορά άμεσα και επηρεάζει τη ζωή τους στις γειτονιές και την πόλη τους. Μέσα από απλές συμμετοχικές πρακτικές όπου το προσωπικό τους βίωμα συνδέεται με τη θεωρία, τα παιδιά μπορούν με άμεσο

τρόπο να κατανοήσουν τις συνέπειες της κλιματικής κρίσης, να συνειδητοποιήσουν πώς το περιβάλλον τους, η ποιότητα του αέρα, η υγεία τους και οι φυσικοί πόροι διακυβεύονται, αλλά και να αναπτύξουν τη δύναμη να διεκδικήσουν την αλλαγή ως μελλοντικοί πολίτες. **Να συνειδητοποιήσουν επομένως πως πρόκειται για μία συλλογική υπόθεση στην οποία έχουν δικαίωμα αλλά και ευθύνη να δράσουν.**

Η εμπλοκή τους σε συμμετοχικές δράσεις συνδέει την καθημερινότητά τους και τον δημόσιο χώρο με τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης αλλά και τις προοπτικές για την προσαρμογή και την βιωσιμότητα. Προσφέρει στα παιδιά την ευκαιρία να αποκτήσουν πρακτικές δεξιότητες που θα τα βοηθήσουν να αναπτύξουν **έναν βιώσιμο τρόπο ζωής και σκέψης**. Από απλές δραστηριότητες όπως η ανακύκλωση και η μείωση της χρήσης πλαστικών, μέχρι πιο σύνθετες πρωτοβουλίες όπως η ενεργειακή αποδοτικότητα και η βιώσιμη κατανάλωση, τα παιδιά εκπαιδεύονται να σκέφτονται με βάση το μέλλον και να προτείνουν λύσεις σε προβλήματα.

Επομένως, η **κλιματική δράση στα σχολεία δεν είναι απλώς ένα μέσο εκπαίδευσης, αλλά μια ζωτικής σημασίας διαδικασία** η οποία μέσω συμμετοχικής μεθοδολογίας μπορεί να οξύνει στα παιδιά την αντίληψη τους γύρω από ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που σχετίζεται άμεσα με την **οικονομία**, την **αρχιτεκτονική**, την **πολεοδομία**, τον **πολιτισμό** και την ίδια τους την **καθημερινότητα**.

Ποιός ο ρόλος του συμμετοχικού σχεδιασμού στην κλιματική δράση;

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός, πέρα από το να αποτελεί μια δημοκρατική διαδικασία που εμπλέκει τους πολίτες στον σχεδιασμό του χώρου στον οποίο ζουν και κινούνται, είναι ταυτόχρονα μια συμπεριληπτική προσέγγιση που αναγνωρίζει και αξιοποιεί τη συλλογική γνώση και εμπειρία της κοινότητας. Για να εκφραστεί πραγματικά μια κοινότητα και να μπορεί να ζει βιώσιμα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο οι ανάγκες των ανθρώπων που την αποτελούν, αλλά και οι ανάγκες όλων των έμβιων όντων αλλά και τα αποθέματα των φυσικών πόρων που την περιβάλλουν. **Μέσα από τη συμμετοχική δράση συντίθενται διαφορετικές απόψεις και προάγεται η συνεργασία μεταξύ των πολιτών, των ειδικών και των τοπικών φορέων.**

Η συμμετοχή συνδέεται άμεσα με τη δράση και την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης αφού στοχεύει στην ανθεκτικότητα και τη βιωσιμότητα. **Μία κοινότητα που συνδιαμορφώνει και αποφασίζει συλλογικά για τη διαχείριση των πόρων της αλλά και τον βιώσιμο τρόπο ζωής της, αποτελείται από άτομα που έχουν τη δύναμη να πάρουν αποφάσεις καθώς γνωρίζουν την ευθύνη κάθε επιλογής τους και την προβολή της στο μέλλον και στο περιβάλλον.** Μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία τα άτομα μετατρέπονται σε ενεργούς πολίτες, ενώ τους δίνεται η δυνατότητα για συμπαραγωγή δράσεων που επηρεάζουν το μέλλον τους, ενισχύοντας έτσι

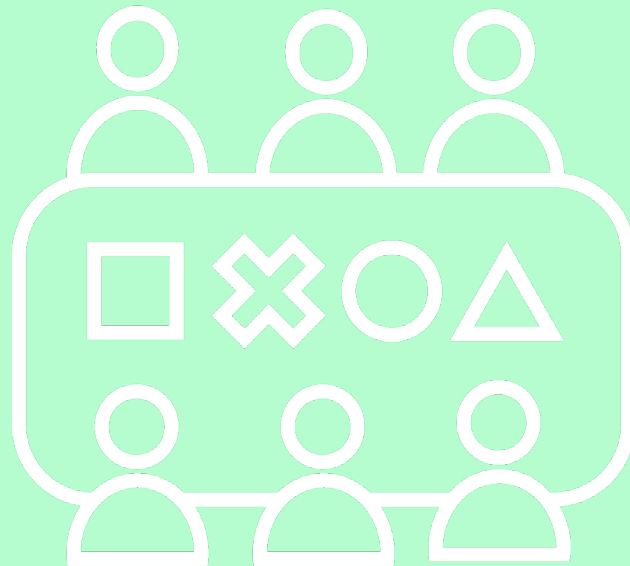
τη συλλογική ευθύνη και τη δράση απέναντι στις περιβαλλοντικές προκλήσεις.

Οι αποφάσεις επομένως που λαμβάνονται δεν είναι απλώς “από τα πάνω” επιβεβλημένες αλλά είναι αποφάσεις που έχουν ληφθεί από την κοινότητα με υπευθυνότητα, ωριμότητα και γνώση του αποτυπώματος που θα αφήσουν. Είναι επιπλέον, προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες και ανάγκες κάθε τόπου. Σημαντική παράμετρος είναι πως μέσα από τη συλλογική δράση, ακούγονται και λαμβάνονται υπ’ όψιν και οι φωνές των ευάλωτων ομάδων και των επόμενων γενεών, οι οποίες είναι και αυτές που πλήττονται και θα πλήττονται περισσότερο απ’ όλους από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. **Οι προτάσεις που προκύπτουν από τις συλλογικές διαδικασίες με αυτό τον τρόπο είναι πιο κοινωνικά δίκαιες και μακροπρόθεσμα βιώσιμες για κοινωνικές ομάδες που σε άλλες περιπτώσεις δε θα συμπεριλαμβάνονταν.**

Η συνεργασία των πολιτών πάνω σε ζητήματα όπως η διαχείριση των φυσικών πόρων και η μείωση των εκπομπών δεν είναι κάτι που κινείται μόνο σε θεωρητική βάση αλλά μπορεί να οδηγήσει σε πρακτικές λύσεις που **βελτιώνουν άμεσα την καθημερινότητα τους** καθώς και τελικά σε **κοινότητες πιο ανθεκτικές στις περιβαλλοντικές και κλιματικές αλλαγές.**

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

2

2.1 Η έννοια της συμμετοχής και της συμμετοχικής διαδικασίας

Η συμμετοχή των πολιτών γενικά και ο συμμετοχικός σχεδιασμός συγκεκριμένα αποτελούν όρους που τείνουν να χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια ωστόσο καμιά φορά δυσκολευόμαστε να τους ορίσουμε με σαφήνεια. Οι τρόποι που μπορεί να εφαρμοστεί η συμμετοχή είναι πολλοί και τα έργα του συμμετοχικού σχεδιασμού ποικίλουν ως προς τους στόχους, τις μεθόδους, τα εργαλεία, τα αποτελέσματά τους καθώς και τα άτομα ή τις ομάδες που εμπλέκονται.

Οι συμμετοχικές διαδικασίες, έχουν μια μακρά διαδρομή, τουλάχιστον κατά τον 20ο και 21ο αιώνα και έχουν αξιοποιηθεί σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων από τις έρευνες αγοράς και τις κοινωνικές έρευνες μέχρι την παραγωγή συγκεκριμένων πολιτικών. Ο Creighton (2005) ορίζει τη συμμετοχική διαδικασία ως την διαδικασία κατά την οποία οι προβληματισμοί, οι ανάγκες και οι αξίες μιας κοινωνικής ομάδας (ή του κοινού) ενσωματώνονται στη λήψη αποφάσεων τόσο από πλευράς κυβερνήσεων για την ανάπτυξη δημόσιων πολιτικών όσο και από πλευράς εταιρικής διακυβέρνησης. Είναι μια αμφίδρομη επικοινωνία, μια ενεργή αλληλεπίδραση μεταξύ κοινωνίας/κοινού και φορέων χάραξης πολιτικής με στόχο την καλύτερη δυνατή λήψη αποφάσεων που θα υποστηρίζονται από το κοινό.

Ο παραπάνω ορισμός δεν είναι ο μόνος. Καθώς οι συμμετοχικές διαδικασίες έχουν αναπτυχθεί με μια σχετική πολλαπλότητα παγκόσμια, έχουν διαμορφωθεί και διαφορετικοί ορισμοί για αυτές. Όλες όμως φέρουν κάποια σημαντικά **κοινά χαρακτηριστικά** τα οποία συναντώνται σχεδόν σε όλες τις μελέτες περίπτωσης:

- Η συμμετοχική διαδικασία **δεν αφορά απλώς την παροχή πληροφοριών** και ενημέρωσης στο κοινό. Υπάρχει **αλληλεπίδραση** μεταξύ του φορέα ή του θεσμού που λαμβάνει τις αποφάσεις και των ατόμων που θέλουν να συμμετέχουν.
- Κατά τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων υπάρχει μια **δομημένη διαδικασία για την ενεργό συμμετοχή**. Δεν είναι μια διαδικασία που συμβαίνει τυχαία, συμπτωματικά ή χωρίς σχεδιασμό.
- Οι συμμετέχοντες/ουσες έχουν ένα σημαντικό βαθμό επιρροής στη λήψη μιας απόφασης όχι όμως τον αποκλειστικό λόγο. Η τελική απόφαση λαμβάνεται από τους υπευθύνους της ανάπτυξης της πολιτικής και όχι από το κοινό «αδιαμεσολάβητα».

Η Διεθνής Ένωση για τη Δημόσια Συμμετοχή (International Association for Public Participation – IAP2) έχει διαμορφώσει μια σειρά από αξίες που διέπουν τις συμμετοχικές διαδικασίες οι οποίες φαίνεται ότι γίνονται σεβαστές στις περισσότερες των περιπτώσεων:

- Η συμμετοχική διαδικασία βασίζεται στην πεποίθηση ότι **όσοι επηρεάζονται από μια απόφαση έχουν δικαίωμα συμμετοχής** στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Η συμμετοχική διαδικασία περιλαμβάνει την **υπόσχεση/δέσμευση** ότι η συμβολή του κοινού θα επηρεάσει την τελική απόφαση.
- Η συμμετοχική διαδικασία προάγει **βιώσιμες**

αποφάσεις αναγνωρίζοντας και κοινοποιώντας τις ανάγκες και τα συμφέροντα όλων των συμμετεχόντων, συμπεριλαμβανομένων των υπευθύνων λήψης αποφάσεων.

- Η συμμετοχική διαδικασία **επιδιώκει και διευκολύνει τη συμμετοχή εκείνων που ενδεχομένως επηρεάζονται ή ενδιαφέρονται για μια απόφαση ή μια πολιτική**.
- Η συμμετοχική διαδικασία **επιδιώκει τη συμβολή των συμμετεχόντων στο σχεδιασμό του τρόπου με τον οποίο συμμετέχουν**.
- Η συμμετοχική διαδικασία **παρέχει στους συμμετέχοντες τις πληροφορίες που χρειάζονται για να συμμετέχουν με ουσιαστικό τρόπο**.

iap2 public participation spectrum
developed by the international association for public participation

	INFORM	CONSULT	INVOLVE	COLLABORATE	EMPOWER
PUBLIC PARTICIPATION GOAL	To provide the public with balanced and objective information to assist them in understanding the problems, alternatives and/or solutions.	To obtain public feedback on analysis, alternatives and/or decision.	To work directly with the public throughout the process to ensure that public issues and concerns are consistently understood and considered.	To partner with the public in each aspect of the decision including the development of alternatives and the identification of the preferred solution.	To place final decision-making in the hands of the public.
PROMISE TO THE PUBLIC	We will keep you informed.	We will keep you informed, listen to and acknowledge concerns and provide feedback on how public input influenced the decision.	We will work with you to ensure that your concerns and issues are directly reflected in the alternatives developed and provide feedback on how public input influenced the decision.	We will look to you for direct advice and innovation in formulating solutions and incorporate your advice and recommendations into the decisions to the maximum extent possible.	We will implement what you decide.
EXAMPLE TOOLS	<ul style="list-style-type: none"> • Fact sheets • Websites • Open houses 	<ul style="list-style-type: none"> • Public comment • Focus groups • Surveys • Public meetings 	<ul style="list-style-type: none"> • Workshops • Deliberate polling 	<ul style="list-style-type: none"> • Citizen Advisory committees • Consensus-building • Participatory decision-making 	<ul style="list-style-type: none"> • Citizen juries • Ballots • Delegated decisions

Εικόνα 4: Το φάσμα της δημόσιας συμμετοχής.
Πηγή: International Association for Public Participation (iap2)

2.2 Συμμετοχικός σχεδιασμός

Κατά την εμφάνισή του, ο συμμετοχικός σχεδιασμός συνδέθηκε με κινήματα πολιτών που διεκδικούσαν διαφάνεια και μεγαλύτερη συμμετοχή στις αποφάσεις οι οποίες σχετίζονται με τον δημόσιο χώρο και την πόλη ζητώντας να έχουν κι εκείνοι μεγαλύτερο λόγο στα διαφορετικά αποτελέσματα του σχεδιασμού από τους αρχιτέκτονες/πολεοδόμους.

Την τελευταία δεκαετία έχει παρατηρηθεί πραγματική μετακίνηση προς πιο δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Μεταξύ άλλων θεσμών, η **Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) προωθεί και εξελίσσει τη συμμετοχική διακυβέρνηση** εμπλέκοντας σημαντικά τους σχετικούς εταίρους σε όλες τις φάσεις του κύκλου πολιτικής, από την αναγνώριση του προβλήματος έως την αξιολόγηση της πολιτικής και την αναγνώριση της προστιθέμενης αξίας αυτής της συμμετοχής. Αυτή η **«συμμετοχική στροφή»** βασίζεται στις διάφορες μεθόδους διαβούλευσης/ συμμετοχής των πολιτών και των κοινωνικών ομάδων που αναπτύχθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Ωστόσο, η διαδικασία έχει εξελιχθεί πολύ χάρη στην έκρηξη των νέων τεχνολογιών και των εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης την τελευταία δεκαετία.

Η ιδέα της συμμετοχής στον χωρικό σχεδιασμό ξεκίνησε πολύ παλιά, τις δεκαετίες του 1950 και 1960, μετά από μια διαβούλευση για την κοινωνική συμμετοχή και την ενεργοποίηση των κατοίκων των πόλεων. Εκείνη την περίοδο, όπως το θέτει ο Marcus B. Lane (2005) στο βιβλίο του, “Public Participation in Planning: an intellectual history”, σηματοδοτεί επίσης «ίσως τη σημαντικότερη “επανάσταση” στον σχεδιασμό που πραγματοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και

του 1960». Σύμφωνα με εκείνον, εκείνη την εποχή, πρώτα στις ΗΠΑ και στη συνέχεια στη Βρετανία, τα συστήματα ή ο συνοπτικός σχεδιασμός σφετερίστηκαν τη χρήση των γραμμικών σχεδίων. Αυτό -κατά τη γνώμη του- έκανε τους γεωγράφους και τους πολεοδόμους να μπορέσουν να εργαστούν σε μια άλλη κλίμακα που ως τότε ήταν αδύνατη. Τους έδωσε την ευκαιρία να προσεγγίσουν τη διαδικασία του σχεδιασμού από διαφορετικές οπτικές γωνίες, χρησιμοποιώντας διαφορετικά δεδομένα και μπορώντας να συμπεριλάβουν άλλες απόψεις και ιδέες.

Μετά από μερικά χρόνια η ιδέα της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και στον σχεδιασμό αναγνωρίστηκε ευρέως. Τότε, γύρω στο 1970, ξεκίνησαν οι νέες προσεγγίσεις. Σημαντική ήταν η φωνή της Arnstein (1969), η οποία ισχυρίστηκε προκλητικά ότι «η ιδέα της συμμετοχής των πολιτών είναι σαν να τρως σπανάκι: δε διαφωνεί κανείς με αυτό επί της αρχής, επειδή μας κάνει καλό».

Αυτό που επιχείρησε να κάνει η Arnstein ήταν να παρουσιάσει μια σοβαρή κριτική για τη συμμετοχή των πολιτών όπως εφαρμοζόταν σε πολλά προγράμματα αστικού σχεδιασμού. Κατά τη γνώμη της, σε πολλά από αυτά τα προγράμματα οι επικεφαλής, οι υπεύθυνοι πολιτικής ή οι πολεοδόμοι δεν επιδίωκαν πραγματικά τη συμμετοχή του κόσμου, αλλά μόνο τη συναίνεση που θα έφερνε η πρόφαση της συμμετοχής. Το βασικό της επιχείρημα ήταν ότι για να έχει νόημα η συμμετοχή θα έπρεπε να γίνει και αναδιανομή των εξουσιών.

Τα επόμενα χρόνια πολλοί διανοούμενοι πρόσθεσαν σε αυτή την ιδέα την αναδιανομή των εξουσιών στον σχεδιασμό. Παρουσιάστηκαν εντούτοις επικρίσεις και για αυτή τη θεώρηση ως προς τη συμμετοχή. Πολλοί ισχυρίστηκαν ότι αυτή η άποψη είχε περισσότερο να κάνει με ένα πολιτικό παιχνίδι συμφερόντων μεταξύ των

εταιρών κάθε περιοχής. Αυτό που ήθελαν να δηλώσουν ήταν ότι για να είναι ουσιαστική η συμμετοχή, έπρεπε οι συμμετέχοντες να δείχνουν πραγματικό ενδιαφέρον να μάθουν τις εμπειρίες και της απόψεις των άλλων όσον αφορά το συγκεκριμένο χώρο. Τα παιχνίδια εξουσίας δε θα είχαν ως αποτέλεσμα μια πραγματική αλλαγή του τρόπου σκέψης των πολιορκητών ή των συμμετεχόντων. Τότε, όπως ισχυρίζεται η Healy (1992), παρατηρήθηκε η «επικοινωνιακή στροφή». Αυτή ήταν μια σκέψη που επηρεάστηκε από ιδέες όπως η διασκεπτική ή διαλογική δημοκρατία, που ενέπνευσαν επίσης την ιδέα του επικοινωνιακού ορθολογισμού που πρότεινε ο Habermas λίγα χρόνια νωρίτερα. Η Healy εξηγεί την προοπτική της επικοινωνιακής στροφής στον σχεδιασμό λέγοντας: «αντί να παραιτούμαστε από τη λογική ως οργανωτική αρχή των σύγχρονων κοινωνιών, θα πρέπει να αλλάξουμε προοπτική από την εξατομικευμένη, προσανατολισμένη στο υποκείμενο έννοια της λογικής σε μια λογική που σχηματίζεται στο πλαίσιο της διυποκειμενικής επικοινωνίας».

Αυτές ήταν λίγες από τις ιδέες για τον συμμετοχικό σχεδιασμό που εκφράστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Τα τελευταία χρόνια πολλοί προσπάθησαν να δώσουν στον όρο πιο εμπεριστατωμένο ορισμό θεωρώντας τον ως μία δημοκρατική διαδικασία διά βίου μάθησης, στην οποία οι συμμετέχοντες αποκτούν γνώσεις για τον εαυτό τους, αλλά και για τις αξίες και τις απόψεις των άλλων συμμετεχόντων.

Ενας πιο σύγχρονος ορισμός προέρχεται από τους Robertsson και Simonsen (2013): **“Μια διαδικασία διερεύνησης, κατανόησης, αναστοχασμού, ανάπτυξης και υποστήριξης της αμοιβαίας μάθησης μεταξύ πολλών συμμετεχόντων μέσα από την συλλογική δράση”**. Σε συμμετοχικά έργα, οι συμμετέχοντες συνήθως αναλαμβάνουν δύο βασικούς ρόλους: αυτούς των χρηστών και των σχεδιαστών. Οι σχεδιαστές στοχεύουν στο να αποκτήσουν βαθιά κατανόηση των συνθηκών των χρηστών, ενώ οι χρήστες επιδιώκουν να εκφράσουν τους στόχους και τις ανάγκες τους και να μάθουν για τα τεχνικά μέσα που θα τους επιτρέψουν να τις επιτύχουν.

Η συμμετοχή και ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι, όπως αναφέραμε παραπάνω, ευρύτερες έννοιες. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες βασικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται συνήθως και κάποια βήματα που ακολουθούνται στα περισσότερα έργα συμμετοχικού σχεδιασμού τα οποία μπορούμε να αναγνωρίσουμε και να παρουσιάσουμε. Σε κάθε περίπτωση ο συμμετοχικός σχεδιασμός μπορεί να θεωρηθεί ως διαδικασία στην οποία:

- **Η διαδικασία διαρθρώνεται ανάλογα με τους βασικούς σκοπούς και δραστηριότητες του συμμετοχικού σχεδιασμού.**
- **Πρωθείται η αλληλεπίδραση μεταξύ των σχεδιαστών (και συνεπώς των υπευθύνων για τη λήψη χωρικών αποφάσεων) και των υπόλοιπων εμπλεκόμενων ομάδων για τη λήψη χωρικών αποφάσεων ή για την ανάπτυξη σχεδιαστικής πρότασης με τη συμμετοχή όλων των κοινωνικών ομάδων.**
- **Εφαρμόζεται ένας συνδυασμός τεχνικών και εργαλείων.**

Υπάρχουν επίσης κάποια βασικά στοιχεία που ακολουθούν πάντα οι πολιορκητές/αρχιτέκτονες που σκοπό έχουν να οργανώσουν μια διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού.

Όπως αναφέρεται παρακάτω, ένα έργο συμμετοχικού σχεδιασμού:

- Βασίζεται στην πεποίθηση ότι αυτοί που επηρεάζονται από τις αποφάσεις έχουν το δικαίωμα να συμμετάσχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Περιλαμβάνει την υπόσχεση ότι τα στοιχεία που θα ληφθούν από τους πολίτες θα επηρεάσουν την απόφαση.
- Προάγει βιώσιμες αποφάσεις αναγνωρίζοντας και κοινοποιώντας τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα όλων των συμμετεχόντων.
- Διευκολύνει τη συμμετοχή αυτών που πιθανόν να επηρεαστούν από την απόφαση ή που εκδηλώνουν αυξημένο ενδιαφέρον.
- Αναζητά από τους συμμετέχοντες ιδέες για να σχεδιάσουν μόνοι τους τη συμμετοχή τους (συναπόφαση εργαστηριακής διάρθρωσης).
- Παρέχει στους συμμετέχοντες τις πληροφορίες που χρειάζονται για να συμμετάσχουν εποικοδομητικά.

Περισσότερα άρθρα και κείμενα σχετικά με τον συμμετοχικό σχεδιασμό θα βρείτε στον Συλλογικό τόμο “Συμμετοχικός σχεδιασμός: Πόλη, περιβάλλον & κλιματική αλλαγή. Εμπειρίες, προκλήσεις και δυνατότητες”, με επιλεγμένα άρθρα από το 1ο Συνέδριο του participatory Lab που υλοποιήθηκε στην Αθήνα το 2021:

<https://gr.boell.org/el/2023/10/12/symmetohikos-she-diasmos-poli-periballon-klimatiki-allagi>

Εικόνα 5: Συνεργασία παιδιών σε εργαστήριο του Schoolture, Erasmus+, 2024. Πηγή: commonspace

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3

3.1 Τα οφέλη του συμμετοχικού σχεδιασμού στις σχολικές κοινότητες

Όπως αναφέρεται και παραπάνω, ο συμμετοχικός σχεδιασμός δεν είναι κάτι αόριστο και ούτε θα πρέπει να συγχέεται γενικά με την συμμετοχή, πράγμα που ούτως ή άλλως γίνεται εκ των πραγμάτων μέσα σε μία σχολική τάξη. Πρόκειται για μία μεθοδολογία που ακολουθεί συγκεκριμένα βασικά βήματα τα οποία ωστόσο μπορούν να εμπλουτιστούν από διάφορα εργαλεία και μεθόδους ανάλογα με τους στόχους της διαδικασίας.

Τα οφέλη του συμμετοχικού σχεδιασμού στην εκπαιδευτική διαδικασία ποικίλλουν από την ίδια την εφαρμογή του σε αυτήν (βιωμένη εκπαίδευση) έως το είδος του αποτελέσματος (συλλογικό προϊόν). Όπως και να έχει, μία σχολική κοινότητα αποτελείται από πολλές διαφορετικές υποομάδες και κάθε μία από αυτές χαίρει διαφορετικών πλεονεκτημάτων.

3.1.1 Για τις μαθήτριες και τους μαθητές

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι μια διαδικασία κατά την οποία οι πολίτες συμμετέχουν, η δημοκρατία ισχυροποιείται και από την όλη δραστηριότητα παράγεται ένα πρακτικό αποτέλεσμα που μπορεί να είναι ορατό και βιωματικό στην κοινότητα. Οι μαθητές και οι μαθήτριες μέσα από ένα συμμετοχικό πρόγραμμα έρχονται σε επαφή με το ουσιαστικό νόημα του διαλόγου, ενώ επιτελούν βήμα βήμα δράσεις οι οποίες συμβάλλουν στο να κατανοήσουν τον ρόλο και τα δικαιώματά τους ως πολίτες, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις να καταφέρουν να παράξουν αποτελέσματα που θα βελτιώσουν πρακτικά την καθημερινότητά τους. Επιπλέον, ο συμμετοχικός σχεδιασμός ενός δημόσιου χώρου μπορεί να συμβάλλει στην ανοικοδόμηση χώρων που να είναι **χρήσιμοι για τις κοινωνικές ομάδες που κατοικούν εκεί**, όπως για παράδειγμα ένα **σχολικό προαύλιο** βιώσιμο και σχεδιασμένο από τα παιδιά για τα παιδιά, μία πλατεία, ένα **πάρκο** ή ένα **πολιτιστικό μνημείο** στη γειτονιά τους.

Ο κόσμος που ζούμε είναι σε μεγάλο βαθμό **σχεδιασμένος από ενήλικες για ενήλικες**, ενώ ακόμα και οι χώροι και οι υπηρεσίες που προορίζονται για παιδιά συχνά διαμορφώνονται από ενήλικες χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι δικές τους απόψεις και ανάγκες. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός στα σχολεία δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να διαμορφώσουν διαδικασίες στις οποίες θα καθορίσουν αυτά τον στόχο, τον ρυθμό, και τα αποτελέσματα και να εκφράσουν τη δική τους φωνή πάνω σε θέματα ζωτικής σημασίας που τα αφορούν. **Μέσα από αυτήν τη διαδικασία, τα παιδιά αναγνωρίζονται ως ισότιμοι εταίροι στον σχεδιασμό**

των χώρων τους, ενισχύοντας την αυτοεκτίμησή τους και την αίσθηση ευθύνης για το περιβάλλον τους. Επιπλέον, η εμπειρία αυτή εξασφαλίζει ότι οι χώροι και τα αποτελέσματα που παράγονται ανταποκρίνονται στις πραγματικές τους ανάγκες, κάνοντας το σχολικό περιβάλλον πιο φιλικό, **συμπεριληπτικό και κατάλληλο για τη δική τους καθημερινή πραγματικότητα.**

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από ένα πρόγραμμα το οποίο πραγματεύεται τον χώρο τους, τα παιδιά εξοικειώνονται με τη γειτονιά, την πολιτιστική κληρονομιά, την αίσθηση ότι ο δημόσιος χώρος είναι κοινό τους αγαθό προς φροντίδα καθώς και την αντίληψη της επίπτωσης της κλιματικής αλλαγής στον τόπο. Αντιλαμβάνονται πως οι περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και κοινωνικές μεταλλαγές επηρεάζουν το σχολείο τους, τη γειτονιά τους και τη ζωή τους. Επιπλέον, επωφελούνται ως εξής:

- **Συζητούν και μαθαίνουν για τους κοινούς τους χώρους**, τη γειτονιά τους, τις διαδρομές που κάνουν από και προς το σχολείο, **αρχίζουν να διαμορφώνουν κριτήριο** για το τι καθιστά κάποιον χώρο ευχάριστο ή δυσάρεστο.
- **Αποκτούν χωρική σκέψη**. Η χωρική σκέψη στην σχολική κοινότητα δεν έχει λάβει το ίδιο ενδιαφέρον όπως η ανάγνωση, η γραπτή επικοινωνία και η υπολογιστική λογική, αν και είναι ένα από τα βασικά στοιχεία που υπάρχουν σε άλλα είδη σκέψης όπως η μαθηματική ή η επιστημονική. Δεδομένου αυτού, η χαρτογράφηση και ο σχεδιασμός μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους μαθητές για να προσεγγίσουν έννοιες όπως η καταμέτρηση, η μέτρηση, τα μοτίβα, οι σχέσεις, οι λειτουργίες, τα δεδομένα, οι πιθανότητες, κλπ. **Η χωρική σκέψη είναι μια διανοητική διαδικασία που στηρίζεται σε μία ή πολλές αναπαραστάσεις του χώρου.** Κατά συνέπεια, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η ανάπτυξη της χωρικής

σκέψης μπορεί να διευκολυνθεί με τη χρήση πολλών «εικόνων» του χώρου. Για να προσεγγίσουμε τον χώρο χρειάζονται μέθοδοι και εργαλεία καταγραφής και αποτύπωσής του, όπως οι συμμετοχικές μέθοδοι σχεδιασμού. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι μια προσέγγιση από κάτω προς επάνω που μπορεί να συμβάλει στην αποτελεσματική ανάπτυξη της χωρικής σκέψης. Περιλαμβάνει διαδικασίες και εργαλεία που προσφέρουν συλλογή δεδομένων, που επιλύουν συγκρούσεις, που λαμβάνουν αποφάσεις και που προγραμματίζουν.

Σε ότι αφορά στην ενασχόληση με τις θεματικές της πολιτιστικής κληρονομιάς και της κλιματικής κρίσης οι μαθητές/τριες:

- Συζητούν και κατανοούν όρους όπως η **κλιματική αλλαγή**.
- Κατανοούν προσωπικά και συλλογικά τις **επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής** στην καθημερινότητα της πόλης.
- Σχεδιάζουν τις αναγκαίες δράσεις για την **αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής** μέσα από απτά καθημερινά παραδείγματα.
- Έρχονται σε επαφή με **χρήσιμα παραδείγματα** από άλλες πόλεις ή χώρες.
- Αντιλαμβάνονται πέρα από το θεωρητικό επίπεδο, τη σύνδεση της καθημερινότητάς τους με τον **πολιτισμό και την ιστορία του τόπου**.
- Διατυπώνουν **ανοιχτά τις ερωτήσεις τους** και τις επεξεργάζονται συλλογικά μοιράζοντας τις **προσωπικές τους εμπειρίες** πάνω σε αυτά τα πολύπλοκα θέματα.

Επιπλέον, καλλιεργούν γενικές αντιληπτικές, κοινωνικές και εκφραστικές δεξιότητες:

- Τους δίνεται η δυνατότητα να **παρουσιάσουν τις ιδέες τους** μέσα από μια πληθώρα τεχνικών και μεθόδων αναπαράστασης και παρουσίασης.
- **Ενισχύεται η συλλογικότητα**. Μαθαίνουν να λειτουργούν συνεργατικά για την επίτευξη ενός στόχου.
- Έρχονται σε επαφή με **νέα σχεδιαστικά εργαλεία και μεθόδους αντίληψης του χώρου** όπως η κάτοψη, η έννοια της κλίμακας, η έννοια της χαρτογράφησης και της αποτύπωσης.
- Παίρνουν **ενεργό ρόλο στην ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία** ορίζοντας τον ρυθμό με τον οποίο μαθαίνουν κάτι.
- Συμμετέχουν σε εμπειρίες που οξύνουν την **παρατηρητικότητά** τους, τους γεννιούνται συνεχή ερωτήματα τα οποία μοιράζονται και συζητούν συλλογικά.
- Μέσα από τα διαφορετικά βήματα του συμμετοχικού σχεδιασμού **μαθαίνουν να καταγράφουν, να συλλέγουν δεδομένα, να αναλύουν τα δεδομένα, να παράγουν αποτελέσματα** και να τα αξιολογούν.
- Μαθαίνουν να **επεξεργάζονται βιβλιογραφία** και να ερευνούν διαφορετικές θεματικές.
- Αποκτούν την **αίσθηση της ευθύνης της άποψής τους** καθώς και τον τρόπο με τον οποίο την εκφράζουν στην κοινότητα.
- Λαμβάνουν μέρος στην επικοινωνία της δουλειάς που έχουν κάνει καθιστώντας τα ίδια κοινωνούς και «πρέσβεις» των συμμετοχικών διαδικασιών.

- Εκπαιδεύονται στη συλλογική και συμπεριληπτική σκέψη λαμβάνοντας υπόψιν τους το φυσικό περιβάλλον, τα ζώα, ζητήματα φύλλου, ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.α.
- Έρχονται σε επαφή με την έννοια της **συλλογικής δράσης** και του **ενεργού πολίτη** που δεν είναι αδιάφορος ως προς τα ζητήματα που τον αφορούν.

Τελικώς, μέσα από τις συμμετοχικές διαδικασίες είναι μία καλή ευκαιρία οι μαθητές και οι μαθήτριες να αποκτήσουν σύνδεση με τους δημόσιους τοπικούς φορείς καθώς και να εξοικειωθούν με τον ρόλο και τις διαφορετικές υπηρεσίες τους.

Εικόνα 6: Στιγμιότυπο από εργαστήριο του Schoolture, Erasmus+, Πολωνία, 2024. Πηγή: SPATIA

3.1.2 Για τις και τους εκπαιδευτικούς

Η υλοποίηση συμμετοχικών εργαστηρίων στην τάξη αποτελεί ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς, καθώς ενισχύει ουσιαστικά το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών και την αίσθηση ευθύνης για τη διαδικασία της μάθησης καθώς δημιουργεί δυνατούς δεσμούς εμπιστοσύνης μεταξύ δασκάλου-μαθητή.

Μέσα από τα συμμετοχικά εργαστήρια προσφέρεται μια βαθύτερη κατανόηση των αναγκών και των ενδιαφερόντων των μαθητών/τριών, επιτρέποντας την καλύτερη προσαρμογή των διδακτικών προσεγγίσεων και των υλικών του εκάστοτε μαθήματος και θεματικής. Έτσι, διαμορφώνεται ένα πιο συμπεριληπτικό και ενδυναμωτικό εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Επιπλέον:

- Μαθαίνουν νέους τρόπους «διαβούλευσης» με τους/τις μαθητές/τριες τους και νέες τεχνικές προσέγγισης τους.
- Τους δίνονται χρήσιμα εργαλεία που μπορούν να εμπλουτίσουν τις εκπαιδευτικές μεθόδους και σε περιπτώσεις το ίδιο το αντικείμενο του μαθήματος (π.χ. περιβαλλοντική εκπαίδευση, εικαστικά, πληροφορική, γλώσσα, μαθηματικά κ.α.).
- Συμμετέχουν τελικά και οι ίδιοι/ιες στην **συμπαγωγή των αποτελεσμάτων** καθώς και την υλοποίηση μιας νέας δυναμικής παιδαγωγικής εμπειρίας.

3.1.3 Για τους γονείς και τους κηδεμόνες

Οι γονείς ή κηδεμόνες συμμετέχουν ενεργά στο πρόγραμμα σε υποστηρικτικές και παράλληλες δράσεις ως ενεργός εμπλεκόμενος φορέας στα περισσότερα συμμετοχικά σχολικά προγράμματα. **Η οπτική τους πάνω στις ανάγκες των παιδιών τους σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όπως ο σχεδιασμός της σχολικής αυλής ή η χαρτογράφηση αναγκών για υποδομές αστικού σχεδιασμού στη γειτονιά του σχολείου κρίνεται απαραίτητη.**

Πολλές φορές ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων αποτελεί μια γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς, μαθητές και οικογένειες. **Μέσα από την εμπλοκή του στις συμμετοχικές διαδικασίες, οι γονείς μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τις ανάγκες, τις προκλήσεις και τις δυνατότητες των παιδιών τους, ενώ παράλληλα αποκτούν ενεργό ρόλο στη μαθησιακή τους πορεία.** Η συνεργασία αυτή ενισχύει την εμπιστοσύνη μεταξύ σχολείου και οικογενειακού περιβάλλοντος και δημιουργεί ένα πλαίσιο υποστήριξης των μαθητών/τριων. Επιπλέον, οι γονείς αισθάνονται ότι η γνώμη τους μετράει, ενώ συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός πιο συμπεριληπτικού και συνεργατικού σχολικού περιβάλλοντος. Τέλος γίνεται χρήση των πόρων που μπορεί να φέρει κάποιος γονέας ή κηδεμόνας μέσα από την θέση του στην κοινότητα ή το έργο του σε αυτήν.

3.1.4 Άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς

Η σχολική κοινότητα δεν απαρτίζεται μόνο από τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς/κηδεμόνες τους αλλά από το σύνολο της γειτονιάς καθώς και την τοπική αυτοδιοίκηση. **Τα σχολεία αποτελούν κεντρικούς πυρήνες -φάρους- μέσα σε μία πόλη και έχουν κομβική σημασία π.χ. στον πολεοδομικό σχεδιασμό και την κλιματική δράση.** Όλοι οι φορείς (φυσικά πρόσωπα ή όχι) που δραστηριοποιούνται περίξ των σχολείων ή σχετικά με αυτά μπορούν να επωφεληθούν από την υλοποίηση ενός προγράμματος συμμετοχικού σχεδιασμού μιας και μπορούν αν προσφέρουν ιδέες και λύσεις ή να βρουν βήμα για να εκφράσουν τις δικές τους ανάγκες, πάντα με γνώμονα την εκπαιδευτική διαδικασία και το συλλογικό όφελος της σχολικής κοινότητας.

3.2 Οι κλίμακες και τα πεδία συμμετοχικού σχεδιασμού στη σχολική κοινότητα

Η κλίμακα και η θεματική με την οποία θα ασχοληθεί ένα συμμετοχικό πρόγραμμα μπορεί να ποικίλει από τον στρατηγικό σχεδιασμό στον δήμο μέχρι και τον σχεδιασμό μιας σχολικής αυλής, τη συμπαραγωγή ενός θεατρικού έργου, ή μιας καμπάνιας επικοινωνίας για την κλιματική αλλαγή.

Στον εν λόγω οδηγό, μερικές από τις προτεινόμενες κλίμακες και δράσεις είναι οι ακόλουθες:

- Σχεδιασμός ενός μικρής κλίμακας χώρου στο σχολείο (τάξη, κάποια γωνιά μέσα στο σχολείο, προαύλιο σχολείου).
- Σχεδιασμός ενός μικρής κλίμακας χώρου στη γειτονιά (παιδική χαρά, πλατεία, πάρκο, κενός αστικός χώρος, πεζόδρομος).
- Σχεδιασμός και συντονισμός ενός καλλιτεχνικού φεστιβάλ ή πολιτιστικού γεγονότος (για παράδειγμα ο σχεδιασμός ενός γλυπτού, μιας αφίσας για την προώθηση ενός καλλιτεχνικού event, μιας τοιχογραφίας, μιας σχολικής γιορτής κλπ).
- Σχεδιασμός μιας επικοινωνιακής καμπάνιας για κάποιο πολιτιστικό/περιβαλλοντικό ή άλλο θέμα στη γειτονιά.
- Διαβούλευση με τη σχολική κοινότητα για κάποιο επίκαιρο θέμα που την αφορά.

- Συλλογική δημιουργία κάποιας χρήσιμης κατασκευής ή υποδομής στο σχολείο.
- Συλλογική δημιουργία κήπων ή λαχανόκηπων στο σχολείο ή τη γειτονιά.
- Κατασκευή επιτραπέζιων θεματικών παιχνιδιών.
- Οργάνωση ενός μαθήματος από την επιλογή του αντικειμένου έως την υλοποίησή του.

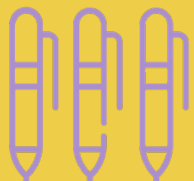
Ωστόσο, η μεθοδολογία του συμμετοχικού σχεδιασμού αποτελείται από **δομημένα βήματα τα οποία μπορούν να προσαρμοστούν σε διαφορετικές θεματικές καθώς και στις ανάγκες οποιασδήποτε εκπαιδευτικής δραστηριότητας**, αρκεί να τηρούνται οι αξίες περί δημοκρατίας, συμπερίληψης, ελευθερίας της έκφρασης και συντονισμού με σκοπό την δημιουργία συλλογικών παραγόμενων αποτελεσμάτων. Εξίσου σημαντικό σε κάθε εκπαιδευτικό πρόγραμμα και συμμετοχική διαδικασία είναι να λαμβάνεται υπ' όψη η περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική διάσταση του ζητήματος που θίγεται καθώς και η δράση προς την κλιματική ουδετερότητα και τη βιωσιμότητα.

Σκοπός του οδηγού δεν είναι η λεπτομερής καθοδήγηση προς την υλοποίηση ενός επί μέρους συγκεκριμένου συμμετοχικού προγράμματος αλλά **ο εμπλουτισμός με συμμετοχικά εργαλεία, ιδέες και μεθοδολογίες της ήδη υπάρχουσας δημιουργικής παλέτας εκπαιδευτικών εργαλείων που διαθέτει η/ο εκπαιδευτικός και η κάθε σχολική κοινότητα**. Τα βασικά μεθοδολογικά βήματα είναι τα ίδια σε κάθε συμμετοχικό έργο, ωστόσο η εφαρμογή και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται σε κάθε πρόγραμμα μπορούν να είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες του προγράμματος.

3.3 Τα εργαλεία του συμμετοχικού σχεδιασμού

Η συμμετοχή των μαθητών/τριών μπορεί να επιτευχθεί μέσα από μια πληθώρα δράσεων και διαδικασιών. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο προτείνουμε κάποιες από αυτές οι οποίες σχετίζονται με τις θεματικές που πραγματεύεται ο οδηγός καθώς και το έργο Schoolture. Κάποιες από αυτές θα περιγραφούν αναλυτικά στα επόμενα κεφάλαια μαζί με τα βήματα και τα παραδείγματα εφαρμογής:

- Ποιοτικά και ποσοτικά ερωτηματολόγια για συλλογή απόψεων και δεδομένων.
- Διαλέξεις πάνω σε διαφορετικές θεματικές.
- Διαδραστικά παιχνίδια ρόλων με σκοπό την κατανόηση των διαφορετικών ρόλων των εμπλεκόμενων φορέων στον σχεδιασμό.
- Θεματικοί περίπατοι.
- Συλλογικές χαρτογραφήσεις και δημιουργία νοητικών χαρτών (aspiration mapping, mind mapping).
- Κολάζ ιδεών ή δέντρο ιδεών.
- Κατασκευή μακέτας.
- Online εργαλεία και αποθετήρια τα οποία αναδείχθηκαν μετά την πανδημία (πχ. Padlet, Miro).
- Θεατρικό παιχνίδι ή σωματικό παιχνίδι.
- Αισθητηριακό παιχνίδι.
- Αφήγηση και δημιουργική γραφή.
- Δημιουργία σκίτσων και comics.
- Καταιγισμός ιδεών, world café, ψηφοφορίες.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

4

Παρακάτω αναλύονται τα βασικά μεθοδολογικά βήματα του Συμμετοχικού Σχεδιασμού μέσα από το παράδειγμα των πιλοτικών προγραμμάτων που υλοποιήθηκαν το έτος 2023-24 στο πλαίσιο του έργου Schoolture. Παράλληλα αναπτύσσονται, ενδεικτικά, και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτά.

Τα βασικά μεθοδολογικά βήματα που αναλύονται και πάνω στα οποία μπορεί να χτιστεί οποιοδήποτε Πρόγραμμα Συμμετοχικού Σχεδιασμού είναι τα εξής:

- Προπαρασκευαστικό στάδιο
- Καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης
- Συ-σχεδιασμός προτάσεων
- Τελική διαβούλευση και επικοινωνία

Τα βήματα

04

Τελική διαβούλευση και
επικοινωνία

03

Συ-σχεδιασμός προτάσεων

02

Καταγραφή υφιστάμενης
κατάστασης

01

Προπαρασκευαστικό στάδιο

4.1 Προπαρασκευαστικό στάδιο

Αποτελεί μία εισαγωγική φάση προετοιμασίας η οποία περιλαμβάνει:

- **Στάδιο επικοινωνίας με το σχολείο και συντονισμού.**
- **Επιλογή του θέματος του προγράμματος μαζί με την σχολική κοινότητα** (αυτό μπορεί να προεπιλεγεί από το σχολείο ή να επιλεγεί σε δεύτερο χρόνο μαζί με το σύνολο της σχολικής ομάδας που θα εμπλακεί στο πρόγραμμα).
- **Επεξεργασία δεδομένων για το θέμα από την ομάδα υλοποίησης*** (desk research).
- **Χαρτογράφηση και ανάλυση εμπλεκόμενων φορέων.** Καταγραφή, με τη βοήθεια και του σχολείου, πιθανών εμπλεκόμενων φορέων στο πρόγραμμα και επεξεργασία του πιθανού τρόπου συμμετοχής τους. Αυτό το βήμα είναι σημαντικό, γιατί πρέπει να γίνεται προσεκτική αναγνώριση των τοπικών εταίρων. Οι σχεδιαστές πρέπει να αναγνωρίζουν όλους τους ανθρώπους και τους δρώντες που επηρεάζονται (άμεσα και έμμεσα) από τα προβλήματα που θα αντιμετωπιστούν και από τις λύσεις που θα εφαρμοστούν. Ταυτόχρονα είναι σημαντικό να αναλυθεί και να καταγραφεί η επιρροή που έχουν αυτοί οι εταίροι και το ενδιαφέρον τους για το έργο, έτσι ώστε να προσδιοριστεί ο βαθμός επιρροής και εμπλοκής τους.
- **Εισαγωγή στο εν λόγω θέμα και το πρόγραμμα που θα ακολουθηθεί.** Αρχικές συναντήσεις με σύλλογο γονέων, εκπαιδευτικούς και δημοτικές αρχές σε περίπτωση εμπλοκής τους.

*Η ομάδα υλοποίησης στα πιλοτικά προγράμματα ήταν η ομάδα της commonsplace ή της spatia, στόχος είναι όμως να μπορεί να υλοποιήσει ένα τέτοιο πρόγραμμα ο/η εκπαιδευτικός.

Παράδειγμα 1 – 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου

Στο πιλοτικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου Schoolture, το σχολικό έτος 2023-24, στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου υλοποιήθηκαν οι παρακάτω εργασίες που περιλήφθηκαν στις προπαρασκευαστικές εργασίες.

1. Αρχική συνάντηση με τη διεύθυνση και τους ενδιαφερόμενους εκπαιδευτικούς με την ομάδα υλοποίησης.

Στη συνάντηση αυτή έγιναν οι συστάσεις μεταξύ της ομάδας υλοποίησης, της διεύθυνσης του σχολείου και των ενδιαφερόμενων εκπαιδευτικών και η τελική επιλογή του θέματος του προγράμματος. Είναι σημαντικό το θέμα να επιλεγεί από το ίδιο το σχολείο (ή τους εκπαιδευτικούς ή τους/ις μαθητές/τριες) έτσι ώστε να καλύπτει κάποια συγκεκριμένη ανάγκη του. Στο συγκεκριμένο σχολείο επιλέχθηκε να υλοποιηθεί ένα πιλοτικό πρόγραμμα Συμμετοχικού Σχεδιασμού ενός μικρού πάρκου πλησίον του σχολείου το οποίο παρέμενε αναξιοποίητο από τη γειτονιά και την σχολική κοινότητα.

Εικόνα 7: Ο δημόσιος χώρος που τέθηκε υπό σχεδιασμό στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου μέσω του Schoolture, Erasmus+, 2024. Πηγή: commonspace

2. Έρευνα πεδίου.

Η ομάδα υλοποίησης (στη συγκεκριμένη περίπτωση η ομάδα της commonspace) προχώρησε σε αναγνωριστική επίσκεψη στον χώρο και βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με την χρήση του, σε ποιον φορέα απευθύνεται καθώς και την γενικότερη ιστορία της περιοχής και τη δράση του σχολείου.

3. Καταγραφή και ανάλυση εμπλεκόμενων φορέων.

Με τη βοήθεια της διεύθυνσης του σχολείου έγινε μία πρώτη καταγραφή δυνητικών εμπλεκόμενων φορέων όπως εκπαιδευτικοί, προσωπικό σχολείου, σύλλογος γονέων και κηδεμόνων, εκπρόσωποι του Δήμου, ειδικοί επιστήμονες, εκπρόσωποι από όμορα σχολεία και εκπρόσωποι από τη γειτονιά (χρήστες του χώρου που θα σχεδιαστεί). Στη συνέχεια η λίστα αναλύθηκε ανάλογα με τον πιθανό βαθμό εμπλοκής αλλά και επιρροής που το κάθε άτομο ή φορέας έχει.

4. Σχέδιο Συμμετοχικού Σχεδιασμού.

Αναπτύχθηκε ένα σχέδιο στο οποίο αναλύονται τα βήματα, οι στόχοι και τα αναμενόμενα αποτελέσματα του προγράμματος. Επιπλέον στο σχέδιο υπάρχει σαφές χρονοδιάγραμμα υλοποίησης καθώς και ορίζεται η διαδικασία τελικής επικοινωνίας, διαβούλευσης και αξιολόγησης της πιλοτικής εφαρμογής και των τελικών αποτελεσμάτων της.

5. Εισαγωγικό εργαστήριο με εμπλεκόμενους φορείς. (εκτός μαθητών/τριών)

Στο εισαγωγικό εργαστήριο προσκλήθηκαν να συμμετέχουν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς της λίστας που είχαν βαθμό εμπλοκής ικανό για ενεργό συμμετοχή (και όχι απλή επικοινωνία).

Κατά τη διάρκεια του εισαγωγικού εργαστηρίου έγινε μία πρώτη παρουσίαση του προγράμματος και μία αναλυτική παρουσίαση του σχεδίου συμμετοχικού σχεδιασμού. Στη συνέχεια τοποθετήθηκαν οι ειδικοί επιστήμονες καλεσμένοι και τέλος προχωρήσαμε σε μία συλλογική χαρτογράφηση πάνω σε χάρτη όπου οι συμμετέχοντες κατέγραψαν προβληματισμούς, ιδέες και πιθανές λύσεις για τον σχεδιασμό του πάρκου. Για το συγκεκριμένο πρόγραμμα καλέστηκαν η υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Αθήνα Αττικής καθώς και εκπρόσωπος του Εθνικού Αστεροσκοπείου, με την ιδιότητα του σεισμολόγου, δεδομένου πως το πάρκο χρησιμοποιείται ως χώρος συγκέντρωσης μετά από σεισμό. Επιπλέον έγινε εμπλουτισμός της λίστας των εμπλεκόμενων φορέων από όλους τους παρευρισκόμενους.

Εικόνα 8: Εισαγωγικό εργαστήριο με εμπλεκόμενους φορείς,
3ο Δημοτικό Ζωγράφου, Schoolture, Erasmus+, 2024, Πηγή: commonspace

Παράδειγμα 2 - Δημοτικό Σχολείο T. Kościuszko στο Dąbie, Psary, Πολωνία

Η προπαρασκευαστική φάση για το έργο Schoolture for Climate Change στο Δημοτικό Σχολείο Tadeusz Kościuszko στο Dąbie εστιάζει στη δημιουργία ισχυρών θεμελιών για την αποτελεσματική εφαρμογή του έργου. Κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης, δεσμεύουμε δασκάλους και ενδιαφερόμενους φορείς της κοινότητας (Δήμαρχος του Δήμου του Psary, Διευθύντρια του Δημοτικού Σχολείου Tadeusz Kościuszko στο Dąbie, γονείς μαθητών κ.λπ.) για να συγκεντρώσουμε γνώσεις και να εντοπίσουμε τις τοπικές κλιματικές προκλήσεις. Τα εργαστήρια και οι συνεδρίες καταγιγισμού ιδεών θα ενισχύσουν τη συνεργασία και τη δημιουργικότητα, διασφαλίζοντας ότι το έργο ευθυγραμμίζεται με τις συγκεκριμένες ανάγκες κάθε κοινότητας. Θα αναπτύξουμε επίσης εξατομικευμένους εκπαιδευτικούς πόρους που θα ενσωματώνουν την κλιματική επιστήμη, τις πρακτικές βιωσιμότητας και τη συμμετοχή.

Κατά τη διάρκεια της αρχικής φάσης, διοργανώθηκαν δύο συναντήσεις έργου για την εκτέλεση των ακόλουθων εργασιών:

1. 1η συνάντηση με τον διευθυντή και το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου.

1. Γνωριμία της ομάδας έργου της SPATIA, παρουσίαση του έργου και του προγράμματος σπουδών του σχολείου.
2. Παρουσίαση ατόμων που επιθυμούν να συντονίσουν το έργο στους χώρους του σχολείου, στις υποδομές του σχολείου και μια προκαταρκτική αξιολόγηση των αναγκών και ιδεών του σχολείου που σχετίζονται με τα θέματα του έργου.
3. Συζήτηση των οργανωτικών λεπτομερειών υλοποίησης του έργου. Με βάση τη συζήτηση αποφασίστηκε ότι:
  - Το πρόγραμμα θα υλοποιηθεί στις δύο τάξεις της Δ' και Ε' τάξης.
  - Το πρόγραμμα θα ενεργοποιηθεί γύρω από τον συμμετοχικό σχεδιασμό ενός μη χρησιμοποιούμενου χώρου στην αυλή του σχολείου που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για λαχανόκηπος (rain garden), με σκοπό την ευαισθητοποίηση της σχολικής κοινότητας και της γειτονιάς για το περιβάλλον.
  - Το ακριβές χρονοδιάγραμμα θα παραδοθεί με το Συμμετοχικό Πλάνο και θα είναι ανοιχτό σε προσθήκες ανάλογα με την πρόοδο των εργασιών.
  - Τα απαραίτητα εργαστήρια είναι τουλάχιστον 4 ανά ομάδα μαθητών από τις δύο τάξεις και ενδέχεται να αυξηθούν σε αριθμό.

- Θα πραγματοποιηθεί ημερίδα γνωριμίας με εκπαιδευτικούς, εκπροσώπους του Συλλόγου γονέων και κηδεμόνων καθώς και διάφορους εμπλεκόμενους φορείς του δήμου και της γειτονιάς.
- Θα πραγματοποιηθεί τελική γιορτή για την παρουσίαση της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων του έργου στη γειτονιά. Εκτός από την τοπική κοινωνία και εκπροσώπους του Δήμου, στο τελικό εργαστήριο και την τελετή λήξης θα παρευρεθούν εκπρόσωποι του έργου από την Αθήνα, μεταξύ των οποίων η commonspace και δάσκαλοι του 3ου Δημοτικού Ζωγράφου.
- Όλο το υλικό θα αναρτηθεί στο αποθετήριο padlet και στις πλατφόρμες eTwinning και participatory LAB.

2. 2η συνάντηση- Εισαγωγικό εργαστήριο με τη σχολική κοινότητα και τους ενδιαφερόμενους φορείς

Στη συνάντηση συμμετείχαν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς: Δήμαρχος του Δήμου Psary, Διευθύντρια του Δημοτικού Σχολείου Tadeusz Kościuszko στο Dąbie, Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Δημοτικής Επιχείρησης Κοινής Ωφέλειας στο Psary, εκπαιδευτικοί και γονείς.

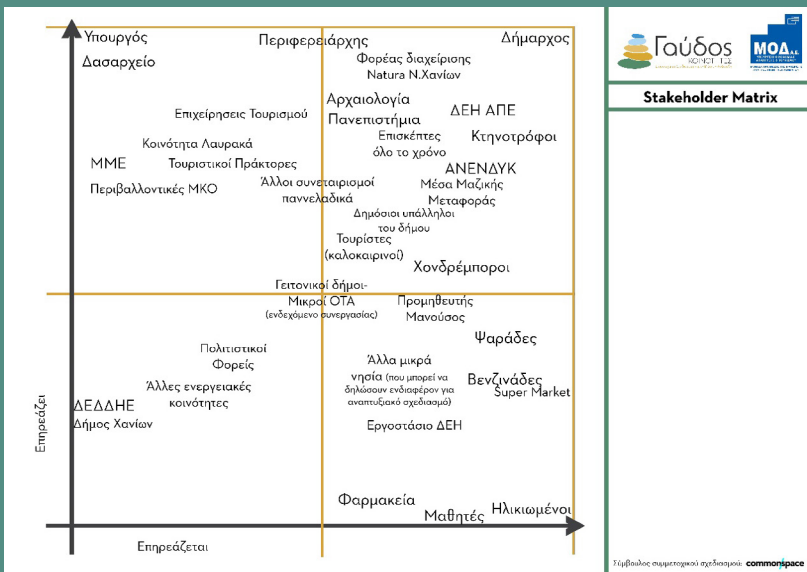
Ως αποτέλεσμα των συμμετοχικών τεχνικών: διάλογος, περπάτημα, χαρτογράφηση, συζητήσεις και εργαστήρια, έχει σκιαγραφηθεί ένα πλαίσιο εντός του οποίου οι μαθητές θα σχεδιάσουν έναν λαχανόκηπο (RAIN GARDEN) στον χώρο του σχολείου.

Κατά τη διάρκεια της συνάντησης:

1. Συζητήσαμε τους στόχους του έργου και εξηγήσαμε τι είναι η συμμετοχή- Ο κύριος στόχος ήταν να δείξουμε στους ενδιαφερόμενους ότι το Schoolture for Climate Change είναι ένα καινοτόμο έργο Erasmus+, βασισμένο στη μακρόχρονη εμπειρία της commonspace στον συμμετοχικό σχεδιασμό και στις συμμετοχικές διαδικασίες στην εκπαίδευση.
2. Σύντομη επισκόπηση των δραστηριοτήτων της FRE SPATIA και της ομάδας έργου.
3. Προτάσεις έργων - συλλογή ιδεών για πιθανές θεματικές του έργου. Δάσκαλοι, διεύθυνση του σχολείου και γονείς προσφέρθηκαν εθελοντικά να συνδράμουν στη δημιουργία ενός λαχανόκηπου.
4. Συζήτηση για τη χωροθέτηση του κήπου - συζήτηση πιθανών θέσεων για τον κήπο της βροχής. Περπατήσαμε στους χώρους του σχολείου για να αξιολογήσουμε τις δυνατότητες των προτεινόμενων τοποθεσιών. Επιλογή δύο τοποθεσιών και συλλογική χαρτογράφηση.
5. Ανάλυση αναγκών/πιθανών δυσκολιών και ιδεών για το επιλεγμένο έργο και καταγραφή των δυνητικά ενδιαφερόμενων.
6. Οικονομικά θέματα- παρουσίαση πιθανοτήτων χρηματοδότησης για τον λαχανόκηπο, καθώς και συζήτηση για τη συμμετοχή των τοπικών αρχών στη συνδημιουργία του χώρου.
7. Ερωτήσεις και περίληψη- σύντομη συζήτηση για το τι σχεδιάζουμε στο έργο Schoolture (σχεδιασμός, υλοποίηση και αξιολόγηση).

Εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν

- **Stakeholders matrix:** Είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται για να καταγράψει, να αναλύσει και να κατηγοριοποιήσει τα ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders) που εμπλέκονται ή επηρεάζονται από ένα έργο. Βοηθά τους σχεδιαστές και τους υπεύθυνους του έργου να κατανοήσουν ποιοι είναι οι εμπλεκόμενοι φορείς, ποια είναι τα ενδιαφέροντά τους, η επιρροή τους, οι ανάγκες τους και ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να συμμετάσχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Λειτουργεί σαν ένας πίνακας με δύο κατακόρυφους άξονες. Στον πίνακα αυτό τοποθετείται κάθε εμπλεκόμενη ομάδα (stakeholder) σε δύο διαστάσεις ανάλογα με το Επίπεδο επιρροής της (Πόσο μεγάλη είναι η επιρροή της στη λήψη αποφάσεων και στην έκβαση του έργου) και το Επίπεδο ενδιαφέροντος (Πόσο πολύ επηρεάζονται από το έργο ή ενδιαφέρονται για το αποτέλεσμα του).
- **Σχέδιο συμμετοχής (participation plan):** Είναι ένα οργανωμένο πλάνο που περιγράφει πώς θα συμμετέχουν οι εμπλεκόμενοι φορείς (stakeholders) στο συμμετοχικό πρόγραμμα. Σκοπός είναι να διασφαλίσει ότι οι συμμετέχοντες θα εμπλακούν ενεργά και ουσιαστικά, ότι οι φωνές τους θα ακουστούν και ότι η διαδικασία είναι δίκαιη και αποτελεσματική. Ένα Σχέδιο συμμετοχής καθορίζει το ποιος, πότε και πώς θα συμμετάσχει, καθώς και ποια εργαλεία και μέθοδοι θα χρησιμοποιηθούν για να επιτευχθεί η συμμετοχή. Περιλαμβάνει τον σχεδιασμό των επί μέρους βημάτων καθώς και το χρονοδιάγραμμα των δράσεων και των παραγόμενων αποτελεσμάτων.
- **Συλλογική χαρτογράφηση:** Είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιείται για τη συλλογή δεδομένων και την οπτικοποίηση των αντιλήψεων, των εμπειριών και των προτάσεων μιας κοινότητας σχετικά με έναν χώρο ή μια περιοχή ή γενικότερα και μία πιο εννοιολογική θεματική (πχ συλλογική χαρτογράφηση κάποιας αίσθησης). Μέσα από τη διαδικασία αυτή, οι συμμετέχοντες δημιουργούν από κοινού έναν χάρτη που αντικατοπτρίζει την κατανόησή τους για τον χώρο ή την θεματική, ενσωματώνοντας τις ανάγκες, τα προβλήματα και τις επιθυμίες τους. Μπορούν να σημειώσουν πάνω θετικά σημεία, αρνητικά και ιδέες ή άλλες κατηγορίες αισθήσεων και έννοιες, ανάλογα με τις ανάγκες του έργου.
- **Ηλεκτρονικό αποθετήριο (padlet):** Το Padlet (<https://padlet.com/>) είναι ένα ψηφιακό συμμετοχικό εργαλείο που επιτρέπει στους χρήστες να δημιουργούν και να μοιράζονται διαδραστικούς πίνακες. Αυτοί οι πίνακες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη συλλογή, οργάνωση και απεικόνιση ιδεών, πληροφοριών και σχολίων από πολλές διαφορετικές πηγές σε πραγματικό χρόνο. Το Padlet έγινε ιδιαίτερα δημοφιλές στην εκπαίδευση και σε έργα συμμετοχικού σχεδιασμού, ιδιαίτερα κατά την περίοδο των μέτρων για τον Covid-19, καθώς προσφέρει έναν εύκολο και οπτικά ελκυστικό τρόπο για να συμμετέχουν πολλοί άνθρωποι ταυτόχρονα και απομακρυσμένα. Μπορεί να φανεί χρήσιμο για οπτικοποίηση δεδομένων και εύκολη πρόσβαση σε αυτά ανά πάσα στιγμή, συλλογικό καταγιγισμό ιδεών καθώς και αποθετήριο υλικών και πληροφοριών. Παράδειγμα Padlet στο πλαίσιο συμμετοχικού προγράμματος που υλοποίησε η commonspace: padlet.com/commonspacecoop/9odimotiko

Εικόνα 9: Παράδειγμα Stakeholder Matrix, στο πλαίσιο του έργου Gavdos Communities. Πηγή: commonspace

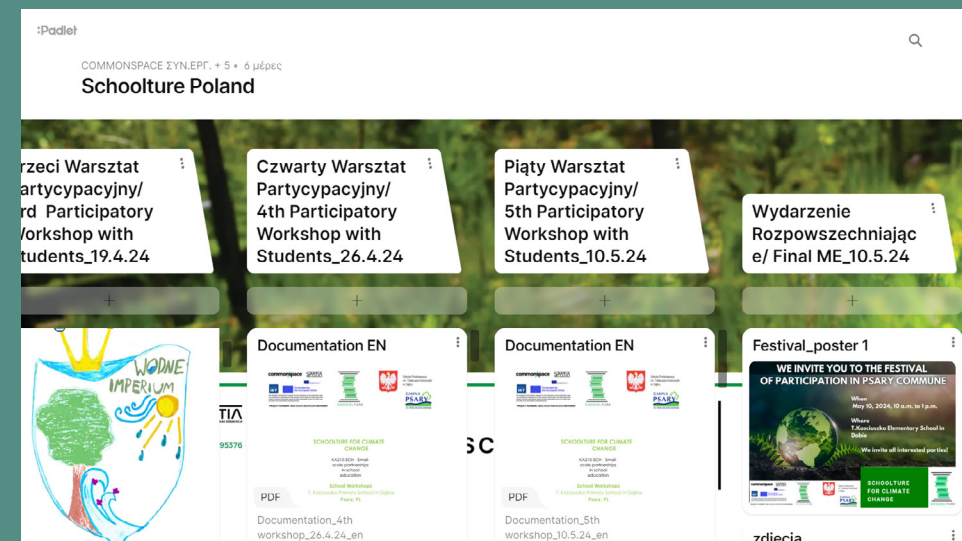
Δράσεις	1-10/7/2020	11-12/7/2020	12-18/7/2020	20-30/7/2020	08/2020	19/9/2020	26/9/2020	11/2020
Ομάδα σχεδιασμού / ειδικοί	Διαρκής συνεργασία							
Επικοινωνία μέσω κοινωνικών δικτύων	Περιοδικά με βάση τις ανάγκες των εκδηλώσεων							
Ανάλυση εμπλεκόμενων φορέων	Τελικό							Αναθεώρηση (εφόσον χρειαστεί)
Εισαγωγικό εργαστήριο	Προετοιμασία	Έναρξη εργαστηρίου Συνάντηση / Περιήγηση	Ηλεκτρονική πλατφόρμα					
Σχεδιαστικό θεματικό εργαστήριο			Προετοιμασία Υλικό	Ηλεκτρονικές παρουσιάσεις & Ηλεκτρονική πλατφόρμα				
Εργαστήριο διαμόρφωση τελικής πρότασης					Προετοιμασία Σενάρια	Συνάντηση ή Ηλεκτρονική πλατφόρμα		
Παρουσίαση τελικού σχεδίου							Εκδήλωση του Δήμου	
Αποτελέσματα							X	X

Εικόνα 70. Προτεινόμενο χρονοδιάγραμμα δράσεων. Πηγή: ίδια επεξεργασία

Εικόνα 10: Απόσπασμα από το χρονοδιάγραμμα του σχεδίου συμμετοχικού έργου για την ανάπλαση της Σοφοκλή Βενιζέλου, Χαλάνδρι, 2020. Πηγή: commonspace

Εικόνα 11: Παράδειγμα συλλογικής χαρτογράφησης της γειτονιάς, στο πλαίσιο του έργου 100 Memories, 2021-2022. Πηγή: commonspace

Εικόνα 12: Παράδειγμα ηλεκτρονικού αποθετηρίου Padlet στο πλαίσιο του Schoolture, Πολωνία, 2024 Πηγή: commonspace-SPATIA

Τί να κάνω;

- Αρχικά, **επιλέξτε πού θέλετε να υλοποιήσετε κάποιο πρόγραμμα συμμετοχικού σχεδιασμού και με ποια θεματική** (ή αν θέλετε να επιλέξετε την θεματική μαζί με τα παιδιά που θα το υλοποιήσουν).
- Προχωρήστε σε μία **ανάλυση εμπλεκόμενων φορέων**.
- Σκεφτείτε αν θα χρειαστείτε **εξωτερικούς φορείς ή άτομα που θα σας συνδράμουν** (π.χ. με μία ειδική διάλεξη - παρουσίαση).
- Κάντε μία **μικρή έρευνα γύρω από τη θεματική** (αν την έχετε επιλέξει) και επισκεφτείτε τον φυσικό χώρο (αν το πρόγραμμα αφορά σε φυσικό χώρο).
- Τέλος αναπτύξτε ένα **συμμετοχικό σχέδιο** θέτοντας ρεαλιστικούς στόχους και χρονοδιάγραμμα. Το σχέδιο θα πρέπει να παρουσιαστεί με τον κατάλληλο τρόπο στα παιδιά που θα εμπλακούν και θα πρέπει αν είναι δυναμικό και επαναπροσδιορισίμο σε κάθε βήμα της διαδικασίας.

ΠΡΟΣΟΧΗ!

Το να επιλέξετε εσείς τη θεματική π.χ. θέλω να μιλήσουμε για τη σημασία φυτεύσεων στον προαύλιο χώρο του σχολείου δεν σημαίνει πως έχετε προδιαγράψει το τελικό αποτέλεσμα του προγράμματος. Αυτό θα επιλεγεί από το σύνολο των εμπλεκόμενων φορέων και κυρίως των μαθητών/τριών μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία.

4.2 Καταγραφή υφιστάμενης κατάστασης

Σε αυτό το στάδιο γίνεται **εισαγωγή της θεματικής και του προβλήματος προς επίλυση στους μαθητές/τριες**. Περιλαμβάνει την αναγνώριση του προβλήματος και τον καθορισμό του στόχου και του αντικειμένου. Σε αυτό το σημείο του έργου είναι σημαντικό να οραματιστούμε, να συζητήσουμε και εν τέλει να περιγράψουμε με τα παιδιά τα επιθυμητά αποτελέσματα (με άλλα λόγια «την αλλαγή που θέλουμε να δούμε»). Ορίζεται επίσης το χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου πρέπει να επιτευχθούν τα αποτελέσματα και πώς θα μετρηθούν. **Τα επιθυμητά αποτελέσματα πρέπει να οριστούν από την αρχή της παρέμβασης/ έργου.**

Ανάλογα με την θεματική, γίνονται από την ομάδα υλοποίησης ή από καλεσμένους ειδικούς σύντομες θεωρητικές διαλέξεις ενώ συχνά μοιράζονται στα παιδιά ατομικές εργασίες με σκοπό να εκκινήσουν την προσωπική τους σκέψη γύρω από το εν λόγω θέμα και να δομήσουν βήμα βήμα τη συλλογική προσέγγιση.

Σημαντικό μέρος αυτού του βήματος είναι η καταγραφή των τοπικών εμπειριών και του βιώματος των παιδιών. Προσπαθούμε να λάβουμε στοιχεία για την τοποθεσία που μας ενδιαφέρει από διαφορετικές οπτικές. Είναι σημαντικό να βρούμε διαφορετικούς τρόπους να συλλέξουμε και να χρησιμοποιήσουμε την εμπειρία των μαθητών/τριών από το μέρος, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και το όραμά τους για το πως θα μπορούσε να εξελιχθεί το αποτέλεσμα του συμμετοχικού προγράμματος ώστε να φιλοξενήσει όσο το δυνατόν περισσότερες διαφορετικές γνώμες και ανάγκες.

Μία από τις πιο σημαντικές φάσεις του έργου περιλαμβάνει την ανάλυση του συγκεκριμένου πεδίου ή χώρου ή θεματικής. Σε αυτό το στάδιο, αφού οριστεί το βασικό πλαίσιο του προβλήματος που θέλουμε να επιλύσουμε και οι στόχοι που θέλουμε να θέσουμε, η ανάλυση φτάνει βαθύτερα ώστε να μας οδηγήσει στις λύσεις και στον σχεδιασμό των παρεμβάσεων ή προτάσεων που χρειάζονται.

Σε αυτή την φάση μπορούν να περιλαμβάνονται οι εξής δραστηριότητες οι οποίες φέρνουν τα παιδιά σε επαφή με τη χωρική διάσταση και τα παρακινούν να χρησιμοποιήσουν διαφορετικές αισθήσεις τους για να την καταγράψουν:

- Συμμετοχικός περίπατος στην περιοχή ανάλογα με τη θεματική του προγράμματος.
- Συμμετοχική ανάλυση του χώρου μέσω **συλλογικής χαρτογράφησης** των θετικών, αρνητικών του στοιχείων και αρχικής καταγραφής ιδεών.
- **Αισθητηριακή αποτύπωση και χαρτογράφηση του προβλήματος και του χώρου** μέσω καλλιτεχνικών τεχνικών (όπως νοητικών χαρτών, φωτογραφιών, κολάζ, βίντεο) με σκοπό την περιγραφή της αίσθησης του τόπου.

Παράδειγμα 1 – 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου

Στο πιλοτικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου Schoolture, το σχολικό έτος 2023-24, στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου υλοποιήθηκαν οι παρακάτω εργασίες που περιλήφθηκαν στο 1ο βήμα εργασίας με τους μαθητές – την καταγραφή τα υφιστάμενης κατάστασης. Πριν από την υλοποίηση κάθε εργαστηρίου, η δομή και οι στόχοι είχαν επικοινωνηθεί από την ομάδα υλοποίησης στους εμπλεκόμενους εκπαιδευτικούς.

1. 1ο εργαστήριο με τα παιδιά* – Καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης.

Στο 1ο εργαστήριο έγινε μια σύντομη παρουσίαση του Συμμετοχικού Πλάνου στα παιδιά και καθώς και γνωριμία της ομάδας υλοποίησης με τους μαθητές και τις μαθήτριες της Δ' τάξης του σχολείου*. Στη συνέχεια διανεμήθηκαν ειδικά τετράδια σχεδίου (sketchbooks) και μολύβια σχεδίου στα παιδιά και προχωρήσαμε σε **επίσκεψη στον φυσικό χώρο** του υπό σχεδιασμού πάρκου. Εκεί **τα παιδιά κλήθηκαν να περπατήσουν** σε όλο το πάρκο παίρνοντας χρόνο για να καταγράψουν στο τετράδιο ό,τι προσλαμβάνουσα είχαν από τις αισθήσεις τους (όραση, αφή, όσφρηση, γεύση, ακοή) και με όποιο τρόπο ήθελαν (κείμενο ή σκίτσο). Στη συνέχεια έπρεπε να καταγράψουν τα αρνητικά, τα θετικά και ό,τι τους έκανε εντύπωση στον χώρο.

Τέλος πραγματοποίησαν μια συλλογική άσκηση οραματισμού με κλειστά μάτια όπου εμψυχώθηκαν να ταξιδέψουν στον χρόνο, παρελθοντικό και μελλοντικό, στο συγκεκριμένο μέρος. Στόχος της άσκησης ήταν το δέσιμο της ομάδας αλλά και η νοητική σύνδεση με τον φυσικό χώρο. Τα παιδιά οραματιζόμενα το μέλλον του χώρου μπορούσαν να συνδέσουν την δική τους δράση στο σήμερα με τα αποτελέσματα και την επιρροή τους στο αύριο.

Με την επιστροφή τους στο σχολείο, χωρίστηκαν σε ομάδες και σχεδίασαν έναν **νοητικό χάρτη** (ό,τι θυμόντουσαν από τον χώρο) του πάρκου. Συγκρίνοντας τους χάρτες είχαμε την ευκαιρία να μιλήσουμε για την υποκειμενικότητα του χώρου και τις κοινές ή διαφορετικές εντυπώσεις τους.

Στο τέλος του εργαστηρίου διανεμήθηκε ένα **ατομικό φύλλο εργασίας** όπου τα παιδιά έπρεπε να απαντήσουν σε τρεις ερωτήσεις: Να δώσουν ένα όνομα στην «αποστολή» τους, να γράψουν λίγα λόγια για τη γειτονιά τους και να βρουν μία φωτογραφία από ένα άλλο πάρκο που τους αρέσει. Σκοπός όλων των ατομικών εργασιών είναι η έκφραση των ατομικών παρατηρήσεων και επιθυμιών των παιδιών πριν τη σταδιακή τους μετάβαση στις συλλογικές ανάγκες και επιθυμίες.

Μετά από κάθε εργαστήριο η ομάδα υλοποίησης συγκέντρωνε τα αποτελέσματα και τα αποδελτίωνε επικοινωνώντας τα με τη σχολική κοινότητα μέσω του ηλεκτρονικού αποθετηρίου. Σκοπός αυτής της πρακτικής ήταν η καλή οργάνωση των εργαστηρίων, η διαφάνεια, η ανατροφοδότηση, και η συζήτηση των αποτελεσμάτων με τα παιδιά.

Εικόνα 13: Στιγμιότυπο από το 1ο εργαστήριο του Schoolture στο 3ο Δημοτικό Ζωγράφου, 2024. Πηγή: commonspace

2. 2ο εργαστήριο με τα παιδιά - Εισαγωγή στην Κλιματική Αλλαγή.

Στο δεύτερο εργαστήριο, αφού έγινε μία σύντομη παρουσίαση των αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων του προηγούμενου εργαστηρίου και των ατομικών εργασιών, προχωρήσαμε σε μία **συλλογική χαρτογράφηση του πάρκου σε χάρτη** (με το ίδιο υπόβαθρο του εισαγωγικού εργαστηρίου) στον οποίο τα παιδιά έπρεπε να καταγράψουν τα προβλήματα, λύσεις και ιδέες γύρω από τον σχεδιασμό του. Στη συνέχεια έγινε μία αναλυτική παρουσίαση / διάλεξη από φυσικό του φαινομένου της κλιματικής κρίσης καθώς και πώς αυτή σχετίζεται με τον συμμετοχικό σχεδιασμό. Μιλήσαμε επίσης για τον χώρο 9δημόσιος, ιδιωτικός και κοινόχρηστος) τη συμπερίληψη και τέλος προχωρήσαμε σε μία ψηφοφορία των πιθανών ονομάτων του προγράμματός τους. Το τελικό όνομα προέκυψε από μία σύνθεση των επικρατούσων ονομάτων από το κάθε τμήμα. Η ατομική εργασία που διανεμήθηκε αφορούσε στον σχεδιασμό πάνω σε κάτοψη, των πολυγώνων χρήσης στο πάρκο καθώς και μία ζωγραφιά ενός σημείου του πάρκου έτσι όπως το οραματίζονται.

Παράδειγμα 2 - Το Δημοτικό Σχολείο Τ. Κοΐτσιuszko στο Dąbie, Psary, Πολωνία

Όλες οι παραδοχές του παραπάνω σταδίου εφαρμόστηκαν σε δύο εργαστήρια με μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Τ.Κοΐτσιuszko στο Dąbie. Ενδιάμεσα στα εργαστήρια διοργανώθηκε επίσης Ημέρα Συμμετοχής στην οποία συμμετείχαν όλοι οι μαθητές του σχολείου.

1. 1ο εργαστήριο με τους μαθητές «Καταγραφή υπάρχουσας κατάστασης».

Αρχικά, μαθητές και εκπαιδευτικοί γνώρισαν το έργο και τους στόχους του, ενώ διαμοιράστηκαν στους μαθητές φάκελοι με υλικό για σκίτσα και τους εξηγήθηκε ο στόχος της βόλτας που θα ακολουθούσε. Τα παιδιά ήρθαν σε επαφή με τις έννοιες: **Δημόσιος Χώρος, επηρεάζω και επηρεάζομαι, υποκειμενικότητα της αντίληψης του χώρου, αισθητηριακή χαρτογράφηση και νοητικός χάρτης**. Στη συνέχεια βγήκαν έξω από το σχολικό κτίριο προκειμένου να παρατηρήσουν και να καταγράψουν με όλες τους τις αισθήσεις τι τους εντυπωσίασε στο προαύλιο του σχολείου το οποίο εξερεύνησαν ελεύθερα. Οι απαντήσεις των παιδιών σε σχέση με το τι μπορώ να καταγράψω σε μια αισθητηριακή χαρτογράφηση ήταν: Οπτική παρατήρηση, Άγγιγμα, Οσμές, Ήχοι. Προκειμένου να διευκολυνθεί η φυσική σύνδεση των παιδιών με τη φύση στο προαύλιο του σχολείου, χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες τεχνικές ενσυνειδητότητας: ατενίζοντας τον ουρανό, αγγίζοντας το γρασίδι, φτιάχνοντας ένα ουράνιο τόξο, μια φιγούρα ενός δέντρου και διαφραγματική αναπνοή. Τα

παιδιά προσκλήθηκαν σε **μια άσκηση οραματισμού**. Σε έναν μεγάλο κύκλο, με κλειστά μάτια, οραματίστηκαν πώς έμοιαζε το ίδιο μέρος πριν από 70 χρόνια όταν το περπάτησαν οι παππούδες και οι προπαππούδες τους και μετά πώς θα είναι σε 30 χρόνια όταν τα ίδια τα παιδιά θα γίνουν γονείς και η αυλή του σχολείου θα έχουν αλλάξει σύμφωνα με το δικό τους σχέδιο. Οι μαθητές πήγαν για μια προσεκτική βόλτα στην αυλή του σχολείου, προσπαθώντας να αναγνωρίσουν και να απομνημονεύσουν μυρωδιές, υφές, ήχους, χρώματα, με τα σκίτσα τους. **Αφού εξερεύνησαν την αυλή του σχολείου, είχαν χρόνο να σταματήσουν και να καταγράψουν τις εντυπώσεις τους, ανεξαρτήτως χαρακτήρα, σε χαρτί σε όποια μορφή ήθελαν** (κείμενο, σκίτσο ή άλλη). Την επιστροφή μας στο σχολικό κτίριο ακολούθησε άσκηση σε ομάδες των 4 έως 5 παιδιών. Η άσκηση ήταν να φτιάξουμε έναν **νοητικό χάρτη (πώς θυμούνται τον χώρο με λέξεις, σχήματα ή χρώματα)** σε ριζόχαρτο. Τέλος, διανεμήθηκε μια ατομική εργασία στα παιδιά (Πώς ονειρεύομαι τον κήπο μου).

2. Η Ημέρα Συμμετοχής.

Η Ημέρα Συμμετοχής στο Δημοτικό Σχολείο Kościuszko στο Dąbie ήταν μια γιορτή της εμπλοκής των μαθητών και της δημοκρατίας. Όλοι οι μαθητές συμμετείχαν στην **ψηφοφορία για το όνομα του έργου τους**, αντανακλώντας τις φωνές και τις επιλογές τους στη διαδικασία. **Εκτός από την ψηφοφορία, οι διαδραστικές συνεδρίες εκπαίδευσαν τους μαθητές σχετικά με τη σημασία της συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων και την ευθύνη του πολίτη**. Οι τίτλοι προτάθηκαν από τους μαθητές που συμμετείχαν στο εργαστήριο. Ο νικητήριο τίτλος ήταν το Water Empire. Η ημέρα είχε μια αίσθηση κοινότητας και ενδυνάμωσης, ενθαρρύνοντας τους

μαθητές να κατανοήσουν πώς η συνεισφορά τους μπορεί να διαμορφώσει το σχολικό τους περιβάλλον και όχι μόνο. Ήταν μια αξέχαστη εμπειρία που ανέδειξε **την αξία της φωνής κάθε μαθητή για τη δημιουργία ενός φωτεινότερου μέλλοντος**.

3. 2ο εργαστήριο με τους μαθητές.

Στην αρχή του εργαστηρίου έγινε υπενθύμιση του θέματος του προηγούμενου εργαστηρίου και του έργου γενικότερα. Ζητήσαμε από τους μαθητές να σχολιάσουν την Ημέρα Συμμετοχής και το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας. **Στη συνέχεια έγινε παρουσίαση, η οποία είναι διαθέσιμη στο αποθετήριο padlet**, με θέματα: • Τι είναι ο δημόσιος χώρος και οι διαφορές μεταξύ του ιδιωτικού ή του κοινόχρηστου χώρου; • Τι είναι ο συμμετοχικός σχεδιασμός; • Τι είναι η κλιματική αλλαγή (αίτια, συνέπειες και τι μπορούμε να κάνουμε); Ξεκινήσαμε χωρίζοντας τους μαθητές σε τέσσερις ομάδες των 4-5 μαθητών. Τους ζητήσαμε να γράψουν τους ορισμούς και συγκεκριμένα παραδείγματα του δημόσιου, κοινόχρηστου και ιδιωτικού χώρου σε αυτοκόλλητες σημειώσεις και να τα οργανώσουν σε κατάλληλες κατηγορίες στον πίνακα. Υπογραμμίσαμε το γεγονός ότι το σχολείο είναι ο δημόσιος χώρος, που σημαίνει ότι δεν ανήκει στον διευθυντή ή στον δήμαρχο, αλλά σε αυτούς και στους γονείς τους. Το κατέχουν και μπορούν να αποφασίσουν για αυτό. Θα πρέπει να το φροντίζουν και να το σέβονται επίσης. Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου, τα παιδιά παρακολούθησαν ένα εκπαιδευτικό βίντεο σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τις συνέπειές της για τους ανθρώπους και το περιβάλλον. Επίσης έγινε συζήτηση για το θέμα και σύντομο τεστ γνώσεων από την ταινία με τα παιδιά χωρισμένα σε ομάδες. Ένα από τα κύρια

σημεία του εργαστηρίου ήταν μια καθοδηγούμενη συνομιλία με στόχο να κατευθύνει τα παιδιά να βρουν την απάντηση σε μια ερώτηση: Τι σχέση έχει ο συμμετοχικός σχεδιασμός με την κλιματική αλλαγή; Μετά την παρουσίαση, **βγήκαμε έξω από το σχολείο για να δούμε τα δύο πιθανά σημεία για τον κήπο**. Οι μαθητές σκέφτηκαν ατομικά και συζήτησαν ομαδικά τα θετικά και τα αρνητικά του κάθε χώρου. Τα παιδιά είχαν επιλέξει δύο πιθανές τοποθεσίες, οπότε διεξήχθησαν εκλογές όπου κάθε παιδί που παρακολουθούσε το εργαστήριο μπορούσε να ψηφίσει για μία από τις επιλεγμένες επιλογές. **Το εργαστήριο ολοκληρώθηκε με τους μαθητές να ζωγραφίζουν το σχέδιο του κήπου των ονείρων τους σε ομάδες των 4-5. Ενώ έκαναν το πρώτο σχέδιο του κήπου, συμπλήρωσαν και έναν πίνακα με: ανάγκες, ιδέες, προκλήσεις και σημειώσεις για τον κήπο.**

Εικόνα 14: Συμμετοχικός περίπατος από το 1ο εργαστήριο του Schoolture, Πολωνία 2024. Πηγή: SPATIA

Εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν

- Συμμετοχικός περίπατος:** Ο συμμετοχικός περίπατος έχει σκοπό να εξοικειώσει τα παιδιά με την έννοια του χώρου με τον οποίο θα ασχοληθεί το συμμετοχικό πρόγραμμα ή με ευρύτερες χωρικές έννοιες. Συνήθως σε αρχικά στάδια, οι συμμετέχοντες αφήνουν την αίθουσα του σχολείου και επισκέπτονται τον χώρο τον οποίο θα σχεδιάσουν ή για τον οποίο θα μιλήσουν. Μπορεί να είναι περίπατος στη σχολική αυλή, σε διπλανό πάρκο, στην ευρύτερη γειτονιά τους. Μπορεί εξαρχής να τους έχουν τεθεί συγκεκριμένα ερωτήματα (πχ. Τι μου αρέσει στον χώρο, πως τον φαντάζομαι στο μέλλον, πως ήταν στο παρελθόν, ποια είναι 3 θετικά και 3 αρνητικά συναισθήματα που μου προκαλεί) με σκοπό να προσπαθήσουν να τα συλλογιστούν και να τα απαντήσουν με την επιστροφή τους στην τάξη, ή να γίνει με ποιο αυθόρμητο και ελεύθερο τρόπο (πχ να τους ζητηθεί απλά να σκιστάρουν κάτι που τους έκανε εντύπωση ή να το φωτογραφίσουν ή να φανταστούν κάτι πιο αφηρημένο). Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά αποκτούν χωρική σκέψη και αίσθηση, αντιλαμβάνονται πως ο χώρος και η κίνηση σε αυτόν τα επηρεάζει και τον τρόπο που τον επηρεάζουν και αυτά με τη σειρά τους. Η επαφή με τις αξίες του φυσικού χώρου κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική ειδικά σε μία περίοδο που ο ψηφιακός κόσμος και η τεχνολογία πολλές φορές μας απομακρύνουν από αυτόν.
- Σκίτσα:** Το σκίτσο αποτελεί μία εκφραστική μορφή, έναν κώδικα επικοινωνίας, ένα ισχυρό και δημιουργικό εργαλείο συμμετοχικού σχεδιασμού, ειδικά όταν θέλουμε να ενθαρρύνουμε τη φαντασία και την ελεύθερη έκφραση των συμμετεχόντων. Μέσω της δημιουργίας σκίτσων, οι συμμετέχοντες – είτε είναι μαθητές, πολίτες, είτε άλλοι εμπλεκόμενοι

φορείς – μπορούν να οπτικοποιήσουν τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τις επιθυμίες τους για τον σχεδιασμό ενός χώρου ή μιας διαδικασίας. Μπορούν να οπτικοποιήσουν αυτό που βλέπουν γύρω τους αλλά και ακόμα να εκφράσουν αυτό που φαντάζονται ή σκέφτονται σε ένα πιο συμβολικό επίπεδο. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την τεχνική αυτή σε αρχικό στάδιο καταγιγισμού ιδεών όπου τα παιδιά σκισάρουν αρχικές σκέψεις, κατά τη διάρκεια ενός περιπάτου αλλά και σε όλα τα βήματα. Είναι σημαντικό σε κάθε περίπτωση να γίνει ξεκάθαρο από την αρχή πως δεν υπάρχουν σωστά και λάθος σκίτσα και πως όλα έχουν ενδιαφέρον και σημασία, με σκοπό να μην καλλιεργήσουμε στα παιδιά ένα κλίμα καλλιτεχνικού ανταγωνισμού, αλλά να τα παροτρύνουμε να εκφραστούν ελεύθερα.

- **Ice breaking games (πχ οραματισμός):** Είναι σύντομες δραστηριότητες που χρησιμοποιούνται για να σπάσουν τον πάγο και να διευκολύνουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων. Συνήθως χρησιμοποιούνται σε ομάδες, σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, αλλά και σε επαγγελματικά πλαίσια, για να δημιουργήσουν ένα ευχάριστο κλίμα και να ενθαρρύνουν τη συνεργασία. Αυτά τα παιχνίδια μπορούν να βοηθήσουν τους συμμετέχοντες να γνωριστούν καλύτερα, να μειώσουν την αμηχανία, να ενισχύσουν την ομαδικότητα αλλά και να εισάγουν την ομάδα στη θεματική του συμμετοχικού προγράμματος. Μπορεί για παράδειγμα να είναι ασκήσεις που χρησιμοποιούνται για να συστηθούν οι συμμετέχοντες ή παιχνίδια οραματισμού όπου η ομάδα δημιουργεί μία ιστορία καλλιεργώντας συλλογικά τη φαντασία της. (Για παράδειγμα αν μιλάμε για μία σχολική αυλή μπορεί να ζητηθεί στα παιδιά να κλείσουν τα μάτια τους και να φανταστούν πως θα είναι αυλή τους σε πέντε χρόνια μετά τον επανασχεδιασμό της. Έτσι μπορούν να χτίσουν μία συλλογική αφήγηση.)

- **Νοητικός χάρτης (mind map):** Είναι μια οπτική αναπαράσταση δεδομένων και ιδεών που χρησιμοποιείται για να οργανώσει σκέψεις, να απεικονίσει σχέσεις και να διευκολύνει τη διαδικασία μάθησης και δημιουργίας. Οι νοητικοί χάρτες είναι ιδιαίτερα χρήσιμοι στον συμμετοχικό σχεδιασμό, καθώς ενθαρρύνουν τη συνεργασία και την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων. Μπορεί να ζητηθούν νοητικοί χάρτες σε ατομικό επίπεδο και στη συνέχεια να γίνει σύνθεση σε συλλογικό επίπεδο. Ο νοητικός χάρτης μπορεί να αναπαριστά από το πως εντυπώνεται στη μνήμη του συμμετέχοντα ο φυσικός χώρος, μέχρι και το πως φαντάζεται την πρόοδο της διαδικασίας του συμμετοχικού προγράμματος. Δηλαδή μπορεί να έχει και απόλυτα σχεδιαγραμματική οπτικοποίηση όπου απεικονίζονται ιεραρχήσεις στόχων και σχέσεις., να χρησιμοποιούνται εικόνες, διαφορετικές συνδέσεις, χρώματα και σχηματοποιήσεις. Στην commonspace συχνά ο νοητικός χάρτης χρησιμοποιείται για την αναπαράσταση του συμμετοχικού περιπάτου από τους συμμετέχοντες, άσκηση η οποία αναδεικνύει σε μεγάλο βαθμό τα σημεία και τις διαδρομές που τους έκαναν εντύπωση καθώς και την άισθηση που τους άφησε η επίσκεψη.
- **Διάλεξη:** Πολλές φορές, κατά τη διάρκεια των συμμετοχικών προγραμμάτων είναι χρήσιμο να διοργανώνονται στοχευμένες και σύντομες διαλέξεις από ειδικούς πάνω σε διαφορετικά θέματα, ανάλογα με το αντικείμενο του έργου. (Για παράδειγμα διαλέξεις για την κλιματική αλλαγή, τον βιοκλιματικό σχεδιασμό, την ιστορία της γειτονιάς, την πολιτιστική κληρονομιά) Οι διαλέξεις πρέπει να είναι συνοπτικές και να στοχεύουν στην ουσία, γιατί αν γίνουν πολύ εκτεταμένες και μονοθεματικές, μπορεί να γίνουν βαρετές για τα παιδιά αλλά να καταργήσουν και την

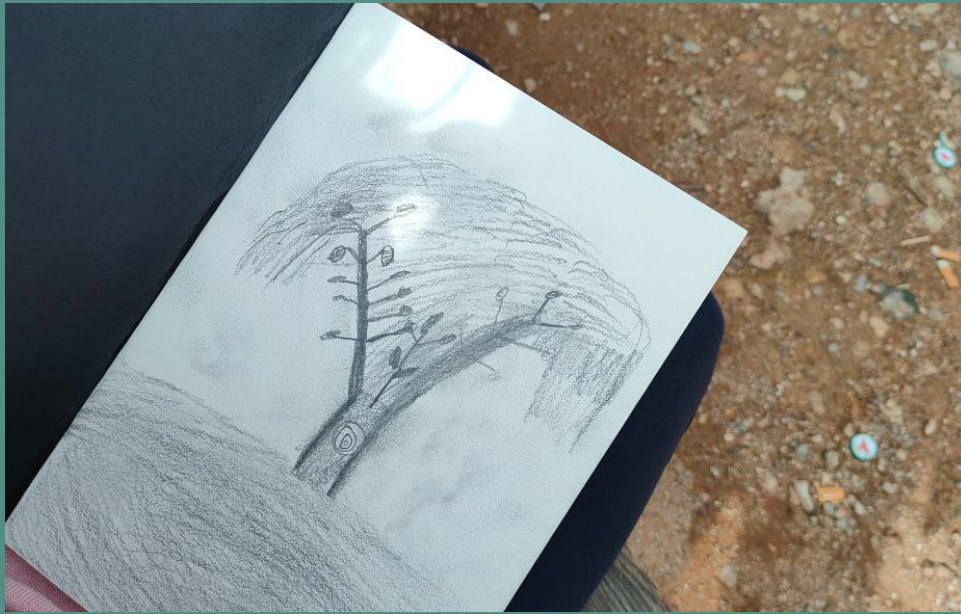
έννοια της συμμετοχικότητας. Η διάλεξη μπορεί να αντικατασταθεί και από τη χρήση άλλων μεθόδων όπως η προβολή εκπαιδευτικών βίντεο, διάβασμα και ατομική ή συλλογική έρευνα πεδίου.

- **Ψηφοφορία:** Είναι μια διαδικασία που χρησιμοποιείται για να εκφραστούν οι απόψεις, οι προτιμήσεις ή οι αποφάσεις μιας ομάδας συμμετεχόντων. Είναι ένα από τα πιο βασικά και δημοκρατικά εργαλεία συμμετοχικού σχεδιασμού, καθώς επιτρέπει σε όλους τους συμμετέχοντες να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων και να έχουν φωνή στη διαδικασία. Μπορεί να αφορά μία ψηφοφορία για να πάρει η ομάδα αρχικές βασικές αποφάσεις για το αντικείμενο του σχεδιασμού ή για την επιλογή των τελικών επιλύσεων. Επιπλέον, μία διαδικασία ψηφοφορίας σε διαφορετικά στάδια του συμμετοχικού προγράμματος, υπενθυμίζει στα παιδιά τη σημασία της άποψής τους καθώς και ενισχύει την αίσθηση υπευθυνότητας και ωριμότητας απέναντι στην απόφαση που καλούνται να πάρουν.
- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming):** Είναι μια διευρυμένη δημιουργική διαδικασία που χρησιμοποιείται για την παραγωγή νέων ιδεών και λύσεων σε προβλήματα. Είναι ένα εργαλείο που ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των μελών μιας ομάδας, προάγοντας την ελεύθερη έκφραση και την καλλιέργεια δημιουργικής σκέψης. Ο καταιγισμός ιδεών μπορεί να εφαρμοστεί σε διαφορετικά στάδια, πιο ελεύθερα με τη μέθοδο του pop-corn (όπου μπορεί ο καθένας να εκφράζεται χωρίς να περιμένει τη σειρά του, αλλά να διατυπώνει σύντομα την ιδέα του με λέξεις και φράσεις) ή πιο συγκροτημένα σε κύκλους συζητήσεων γύρω από τη θεματική. Συνήθως χρησιμοποιείται στα αρχικά στάδια του σχεδιασμού με σκοπό να συζητηθούν βασικές έννοιες και να ληφθούν αποφάσεις που θα οδηγήσουν στα τελικά αποτελέσματα. Για παράδειγμα, σε ένα πρόγραμμα

που αφορά την ανάδειξη ενός πολιτιστικού μνημείου στη γειτονιά, μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές να προτείνουν διαφορετικές δράσεις ανάδειξης. Οι μαθητές θα γράψουν τις ιδέες τους σε αυτοκόλλητα ή σε έναν πίνακα και θα εξετάσουν ποιες από αυτές είναι πιο ελκυστικές ή πραγματοποιήσιμες.

- **Συλλογική χαρτογράφηση:** Στο συγκεκριμένο στάδιο η συλλογική χαρτογράφηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης ενός χώρου ή την αποδελτίωση του συλλογικού περιπάτου που έχει προηγηθεί, όπου οι μαθητές συγκεντρώνονται γύρω από ένα χαρτογραφικό υπόβαθρο και σημειώνουν διαφορετικά σημεία και διαδρομές ανάλογα με το ζητούμενο. (πχ διαδρομές που κάνω στη γειτονιά μου, σημεία θετικά και αρνητικά που κατέγραψα στη σχολική αυλή, πολιτιστικές διαδρομές και σημεία ενδιαφέροντος κοντά στο σχολείο μου, ζεστά σημεία που αποφεύγω στον καύσωνα, πως αποτυπώνεται η κλιματική αλλαγή στην γειτονιά μου κλπ).
- **Χάρτης επιθυμιών (aspirations mapping):** Είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται για την αναγνώριση και την αναπαράσταση των επιθυμιών, στόχων και οραμάτων μιας ομάδας. Αυτός ο χάρτης βοηθά τους συμμετέχοντες να κατανοήσουν και να καταγράψουν τις προσδοκίες τους για το μέλλον, προσδιορίζοντας παράλληλα τις αξίες και τις προτεραιότητές τους. Μπορεί να είναι βοηθητικό σε αρχικό στάδιο όπου καταγράφονται τα βασικά προβλήματα καθώς και το πως αποτυπώνεται η επιθυμία και το «ποια είναι η αλλαγή που θέλω να δω μετά το συμμετοχικό πρόγραμμα». Η αναπαράσταση συμβολικών εννοιών, αισθήσεων, ιδεών και συναισθημάτων που πολλές φορές είναι δύσκολο να εκφραστούν με λέξεις είναι πολύ ουσιαστική για τα παιδιά καθώς γίνεται εξ αρχής συνειδητό το πόσο σημασία έχει το συναισθητικό και συναισθηματικό κριτήριο τους.

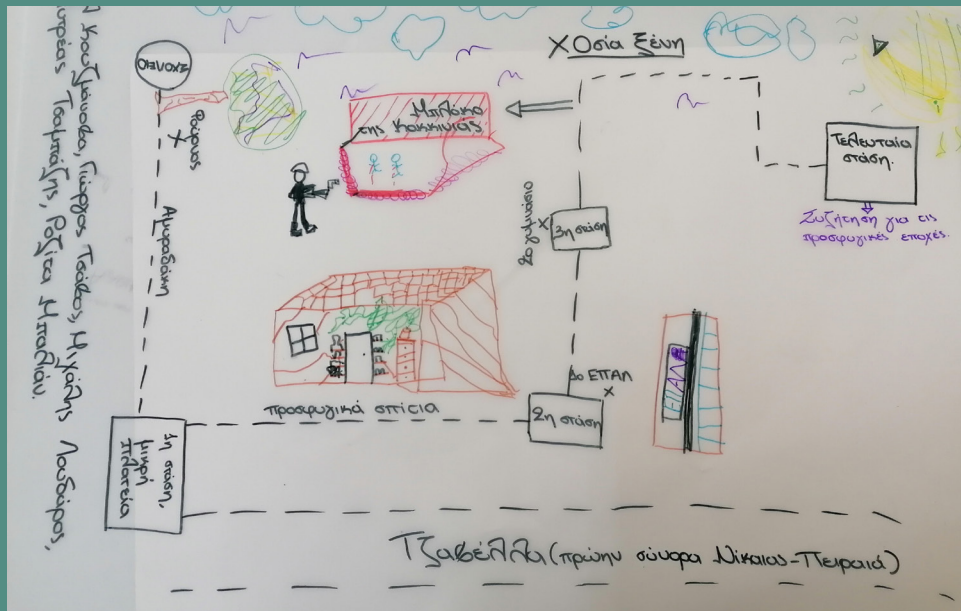

Εικόνα 15: Σκίτσο μαθήτριας από τον συμμετοχικό περίπατο στο 1ο εργαστήριο του Schoolture στο 3ο Δημοτικό Ζωγράφου, 2024. Πηγή: commonspace

Εικόνα 17: Ψηφοφορία μαθητών/τριών για τον σχεδιασμό μιας δεξαμενής που θα ποτίζει την αυλή με νερό από το Αδριάνειο Υδραγωγείο, Χαλάνδρι, Cultural Hidrant, UIA, 2021-2022 Πηγή: commonspace

Εικόνα 16: Παράδειγμα νοητικού χάρτη του περιπάτου, από μαθητές/τριες στο πλαίσιο του έργου 100 Memories, 2021-2022. Πηγή: commonspace

Εικόνα 18: Δέντρο ιδεών για την συμπαράγωγή ενός βίντεο επικοινωνίας του Αδριάνειου Υδραγωγείου ως πολιτιστικό και περιβαλλοντικό κενό, Χαλάνδρι, Cultural Hidrant, UIA, 2021-2022 Πηγή: commonspace

- **Ατομικό φύλλο εργασίας:** Πολλές φορές, στην αρχή ενός συμμετοχικού έργου, ξεκινάμε δίνοντας ατομικές εργασίες στα παιδιά, ζητώντας τους τις προσωπικές τους ιδέες ή να βρουν πληροφορίες για τη θεματική την οποία θα δουλέψουμε στο πρόγραμμα. Αυτή η ατομική άσκηση είναι ένας ομαλός τρόπος να γίνει μετάβαση από την προσωπική αντίληψη στη συλλογική αφήγηση. Μπορεί τα παιδιά σε πρώτο επίπεδο να αισθάνονται πιο ασφαλή να δουλέψουν σε προσωπικό χώρο το θέμα και βήμα-βήμα να εκφραστούν στην ομάδα και να συνδιαμορφώσουν.
- **Δέντρο ιδεών:** Είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη δομημένη οργάνωση και οπτική αναπαράσταση ιδεών, σκέψεων ή θεμάτων που σχετίζονται με μια συγκεκριμένη θεματολογία. Αυτή η μέθοδος είναι χρήσιμη στον συμμετοχικό σχεδιασμό, καθώς διευκολύνει τη διαδικασία δημιουργίας και ομαδοποίησης ιδεών, επιτρέποντας στους συμμετέχοντες να δουν τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών εννοιών. Για παράδειγμα σε ένα δέντρο ιδεών μπορεί να κατηγοριοποιούνται σχόλια και απόψεις στις κατηγορίες θετικά, αρνητικά, και ιδέες, όταν αφορούν στην υφιστάμενη κατάσταση ενός χώρου προς σχεδιασμό. Το δέντρο ιδεών μπορεί να είναι σχεδιασμένο με τρόπο που όντως να αναπαριστά τις διακλαδώσεις ενός δέντρου ή ακόμα και ως ένας απλός πίνακας με κατηγορίες.
- **Κάτοψη:** Σε συμμετοχικά προγράμματα τα οποία αφορούν στον σχεδιασμό ενός χώρου, τα παιδιά τελικά σχεδιάζουν τις ιδέες τους πάνω σε μία απλοποιημένη κάτοψη. Είναι σημαντικό να έρχονται σε επαφή με αρχιτεκτονικά εργαλεία και εργαλεία σχεδιασμού τα οποία οξύνουν την χωρική τους αντίληψη. Επίσης συνήθως τα παιδιά ενθουσιάζονται όταν κατανοούν τον τρόπο που αναπαριστά η κάτοψη τον χώρο καθώς και τον τρόπο που σχεδιάζουμε υπό κλίμακα.

Τί να κάνω;

- Σκεφτείτε πόσα αρχικά εργαστήρια θα χρειαστείτε και **καταγράψτε τη δομή και τους εκπαιδευτικούς τους στόχους.**
- Προχωρήστε στην διοργάνωση μίας **επίσκεψης** στον φυσικό χώρο.
- Προετοιμάστε πιθανά **παιχνίδια σπασίματος πάγου** που μπορείτε να παίξετε.
- Προετοιμάστε **φύλλα εργασίας.**
- Προμηθευτείτε με την **κάτοψη του χώρου ή το αρχικό υλικό** ενός άλλου πράγματος. (Πχ αν συσχεδιάσετε ένα επιτραπέζιο παιχνίδι, οδηγίες από άλλα γνωστά παιχνίδια)
- Στο βήμα αυτό είναι που **θα συνθαποφασίσετε με τα παιδιά τη θεματική του προγράμματος** (αν δεν έχει προεπιλεγεί) και τα αναμενόμενα αποτελέσματα (μέσα από όλα τα εργαλεία του καταγιγισμού ιδεών ή/και δέντρου ιδεών και ψηφοφορίας).

ΠΡΟΣΟΧΗ!

Θα χρειαστεί εδώ να αξιοποιήσετε την έρευνα πεδίου που έχετε κάνει ή να σας επισκεφθεί ένας ειδικός επιστήμονας για να σας μιλήσει για το θέμα που έχετε επιλέξει και τη σύνδεσή του με την κλιματική κρίση και δράση.

4.3 Συσχεδιασμός προτάσεων / επιλύσεων

*Οι τρόποι της εκπαιδευτικής προσέγγισης των μαθητών/τριών δεν αποτελούν αντικείμενο του παρόντος οδηγού, ωστόσο από την πολυετή μας εμπειρία, η άμεση προσέγγιση μέσα από βιωμένες εμπειρίες, πολλές ερωτήσεις προς τα παιδιά και με χρήση θεατρικού παιχνιδιού είναι πολύ χρήσιμες για τα παιδιά Δημοτικής Εκπαίδευσης!

*Ο αριθμός των εργαστηρίων ποικίλλει ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, το θέμα και τους στόχους των εκπαιδευτικών.

*Αναφέρονται και εργαλεία που δεν χρησιμοποιήθηκαν αλλά θα μπορούσαν.

Αυτό το στάδιο αποτελεί και τη βασική φάση υλοποίησης και σχεδιασμού των προτάσεων και αποτελεσμάτων. Τα παιδιά χωρίζονται εν δυνάμει σε ομάδες ανάλογα με τις ανάγκες του προγράμματος. Σε κάθε ομάδα αναθέτονται συγκεκριμένοι ρόλοι καθώς και συγκεκριμένες εργασίες. Κάθε ομάδα μπορεί να δουλέψει ξεχωριστά και στο τέλος όλες μαζί να συνθέσουν τα αποτελέσματα τους προς επίτευξη του τελικού στόχου. Ενδέχεται στο τέλος να προκύψουν παραπάνω από μία επιλύσεις οι οποίες θα τεθούν στο τέλος υπό διαβούλευση στη σχολική κοινότητα ή και ακόμα στην ευρύτερη γειτονιά.

Παράδειγμα 1 – 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου

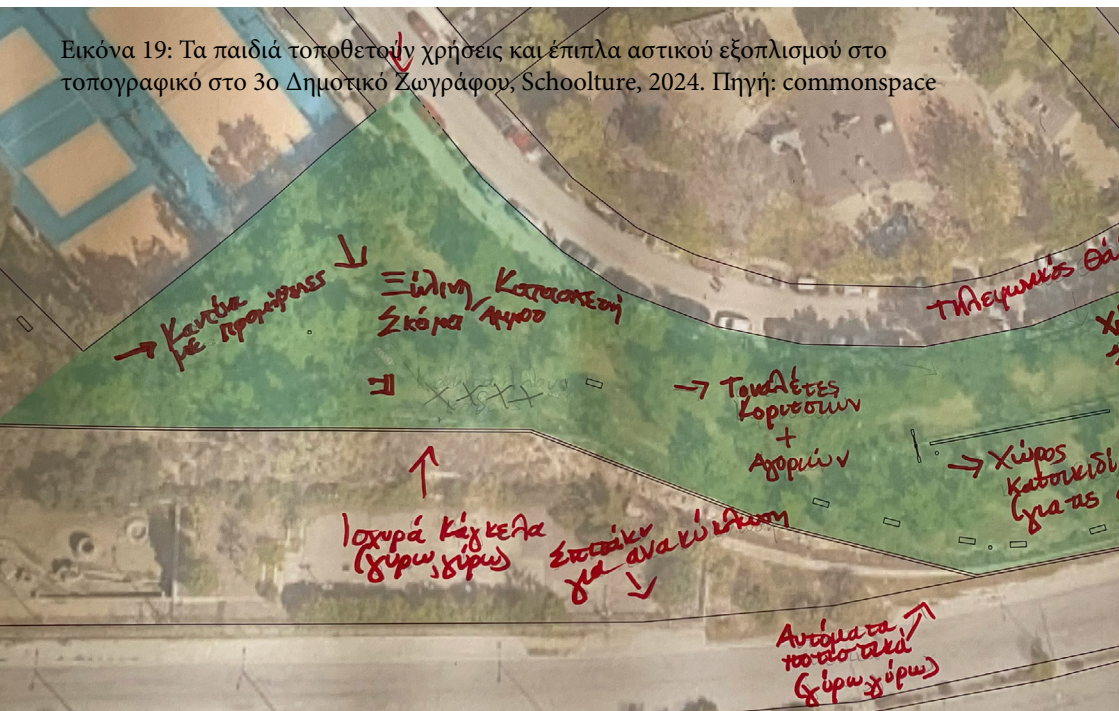
Στο πιλοτικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου Schoolture, το σχολικό έτος 2023-24, στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου υλοποιήθηκαν οι παρακάτω εργασίες που περιλήφθηκαν στο 2ο βήμα εργασίας με τους μαθητές - τον συσχ εδιασμό προτάσεων ή επιλύσεων.

1. 3ο εργαστήριο με τα παιδιά* – Σχεδιασμός χρήσεων χώρου.

Αφού παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα και συμπεράσματα του προηγούμενου εργαστηρίου στα παιδιά έγινε μία συζήτηση γύρω από τις ιδέες τους και έπειτα χωρίστηκαν σε μικρές ομάδες εργασίας. Σε κάθε ομάδα διανεμήθηκε μία κάτοψη του πάρκου σε κλίμακα, χωρίς πληροφορίες. Τα παιδιά έπρεπε να συνεργαστούν και να επιλέξουν και χωροθετήσουν τα λεγόμενα «πολύγωνα χρήσης του χώρου». Δηλαδή δεν έπρεπε ακόμα να μπουν στο κομμάτι του τελικού σχεδιασμού αλλά να αποφασίσουν τι «γωνιές» θα είχε το πάρκο (πχ γωνιά για ζωάκια, γωνιά για παιχνίδι κλπ).

Επιπλέον διανεμήθηκε στα παιδιά ένα **ατομικό φύλλο εργασίας** όπου είχαν να ξανασχεδιάσουν τη «γωνιά» που επέλεξαν αφού χρησιμοποιήσουν τις νέες γνώσεις τους γύρω από την κλιματική ουδετερότητα και την συμπερίληψη.

Εικόνα 19: Τα παιδιά τοποθετούν χρήσεις και έπιπλα αστικού εξοπλισμού στο τοπογραφικό στο 3ο Δημοτικό Ζωγράφου, Schoolture, 2024. Πηγή: commonspace

2. 4ο εργαστήριο με τα παιδιά – Εξοπλισμός και υλικά.

Στο τελευταίο εργαστήριο με τα παιδιά έγινε μία παρουσίαση των αποτελεσμάτων του προηγούμενου και μία εκτενής συζήτηση γύρω από τους περιορισμούς στον σχεδιασμό βάσει νόμου, πρακτικότητας, χρήσης γης και φυσικά βάση συμφέροντος προς το φυσικό περιβάλλον!

Τα τμήματα ενώθηκαν και αφού έγινε η τελική επιλογή των πολύγωνων χρήσης (από την ομάδα υλοποίησης με βάσει τις κοινές αναφορές από κάθε ομάδα, επιλέχθηκαν δηλαδή αυτές συγκέντρωσαν τις περισσότερες ψήφους και δεν ήταν απαγορευτικές ως προς τη νομοθεσία), τα παιδιά χωρίστηκαν σε μικτές ομάδες και σε κάθε ομάδα διανεμήθηκε ένα tablet και μία κάτοψη του πάρκου.

Κάθε ομάδα είχε να σχεδιάσει ένα πολύγωνο χρήσης (πχ μόνο τον χώρο παιχνιδιού) ενώ μπορούσε να συμβουλευτεί από το tablet έναν πλούσιο κατάλογο με πιθανά υλικά και εξοπλισμό που συνάδουν με βιώσιμες επιλύσεις αστικού εξοπλισμού.

Αφού ολοκληρώθηκαν οι ομαδικές εργασίες κάθε ομάδα έστειλε έναν εκπρόσωπο σε μία άλλη (world café) έτσι ώστε να πάρουν ανατροφοδότηση.

Τέλος κάθε ομάδα παρουσίασε την δουλειά της και έγινε μία απόπειρα σύνδεσης και χωροθέτησης όλων πολυγώνων με συλλογική συζήτηση.

Παράδειγμα 2 - Το Δημοτικό Σχολείο Τ. Κοΐτσιυσκο στο Dąbie, Psary, Πολωνία

1. 3ο εργαστήριο με μαθητές - «Σχεδιασμός στοιχείων χώρου & συν-σχεδιασμός του λογοτύπου του κήπου».

Οι μαθητές παρακολούθησαν μια ταινία για το πώς να δημιουργήσουν έναν κήπο. Στην ταινία περιεγράφηκαν όλα τα στάδια κατασκευής του κήπου. Ακολουθήσαμε τα επόμενα βήματα της κατασκευής του σχεδιάζοντας τα στον πίνακα, κάτω από όλα τα σημαντικά στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Σε ομάδες, οι μαθητές δημιούργησαν μια λίστα με τα απαραίτητα για τη δημιουργία του. Επιπλέον συμμετείχαν σε μία συλλογική χαρτογράφηση που περιλαμβάνει ανάγκες, ιδέες, προκλήσεις και σημειώσεις που έκαναν οι μαθητές στο προηγούμενο εργαστήριο. Η ταινία επέτρεψε επίσης την επαλήθευση των ιδεών των παιδιών σχετικά με το σχεδιασμό του κήπου σε σχέση με τις πραγματικές τεχνικές απαιτήσεις του. Τα επόμενα στοιχεία του εργαστηρίου ήταν: η ολοκλήρωση μιας γρήγορης έρευνας (οι μαθητές ψήφισαν συγκεκριμένα στοιχεία και χρώματα) και η δημιουργία ενός λογοτύπου για τον κήπο τους. Οι μαθητές εργάστηκαν σε ομάδες και πριν ξεκινήσουν να ζωγραφίζουν έκαναν έναν καταγλισμό ιδεών και σημειώσαμε όλες τις προτάσεις των μαθητών στον πίνακα.

2. 4ο εργαστήριο με μαθητές - «Masterplan».

Στην αρχή έγινε εισήγηση στα παιδιά σχετικά με το τελευταίο εργαστήριο και την εκδήλωση λήξης του έργου. Στη συνέχεια, επιλέχθηκε το λογότυπο για τον κήπο του σχολείου από τα σχέδια των μαθητών που συμμετείχαν στο εργαστήριο. Οι μαθητές ανέλυσαν τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων που είχαν συμπληρώσει στο προηγούμενο εργαστήριο. Τα στοιχεία (υλικά και εξοπλισμός) για τον κήπο επιλέχθηκαν δημοκρατικά μέσω ψηφοφορίας. Στο τέλος, όλοι οι μαθητές προχώρησαν στον προγραμματισμό της τελικής εκδήλωσης (μέθοδος καταγιγισμού ιδεών) και παρακολούθησαν βίντεο που ενθαρρύνουν φιλικές προς το περιβάλλον συμπεριφορές ενώ έγινε και μία συζήτηση όπου καταγράφηκαν δράσεις και συμπεριφορές, φιλικές προς το περιβάλλον, από τα ίδια τα παιδιά.

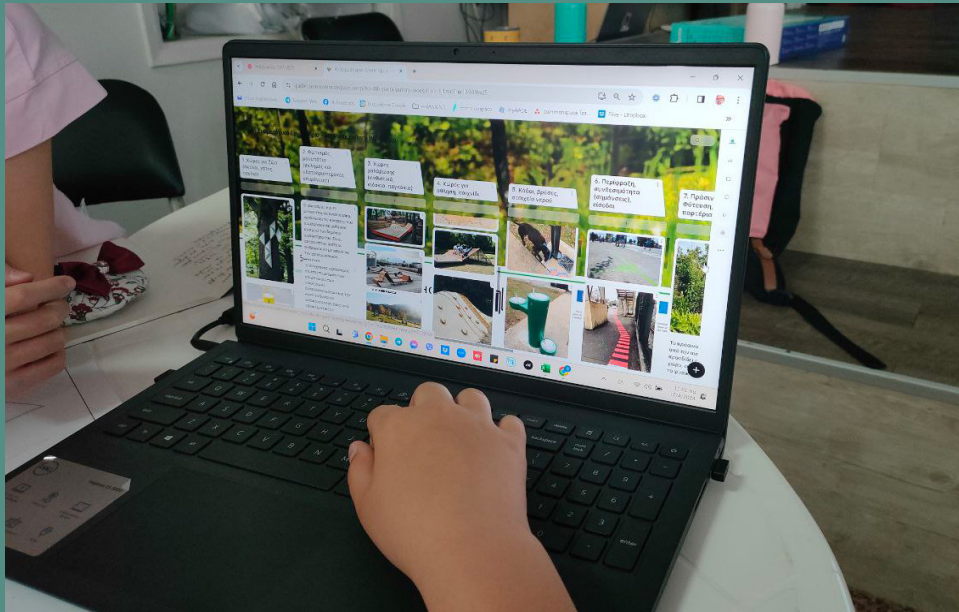
3. 5ο εργαστήριο με μαθητές «Συνδημιουργώντας τον λαχανόκηπο».

Στην αρχή παρουσιάσαμε το πλάνο του εργαστηρίου και περιγράψαμε την τελική δραστηριότητα. Αυτό είναι το τελευταίο μας εργαστήριο - οι τεχνικές εργασίες στον κήπο, σύμφωνα με τον κοινό μας σχεδιασμό. Ο ειδικός μας στον σχεδιασμό κήπων (ένας από τους γονείς) τους υπενθύμισε πώς να φυτεύουν βότανα, λουλούδια και λαχανικά.

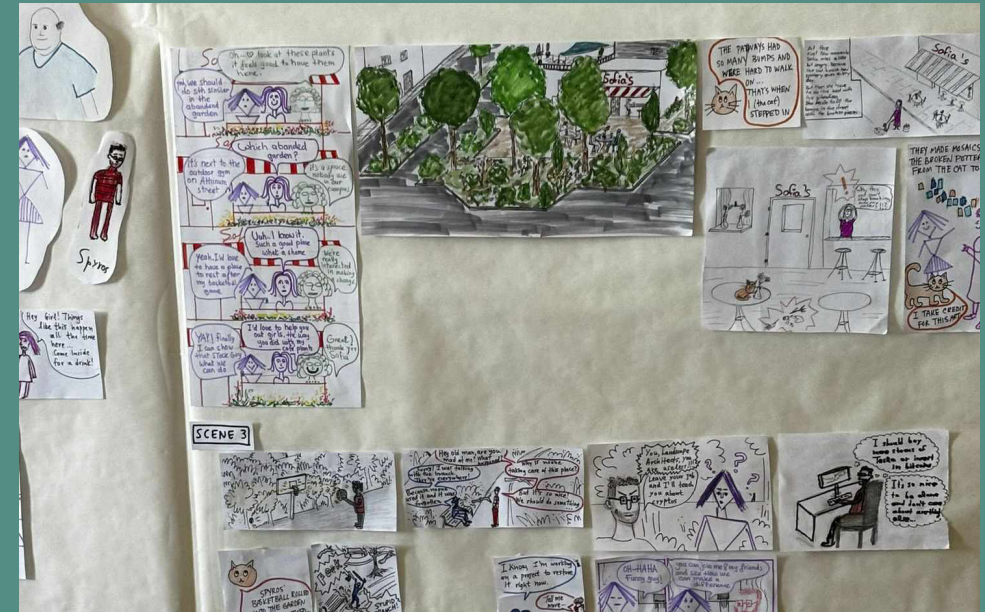
Οι μαθητές φύτεψαν μερικά είδη βοτάνων στα κουτιά, έφτιαξαν ειδικές ετικέτες και σημείωσαν τα φυτά με τα ονόματά τους. δημιούργησαν επίσης μια αισθητηριακή διαδρομή σύμφωνα με το σχέδιό τους. Στο τελευταίο εργαστήριο συμμετείχε και η commonspace όπου μίλησε με τους μαθητές και ρώτησε για τις εντυπώσεις τους.

Εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν

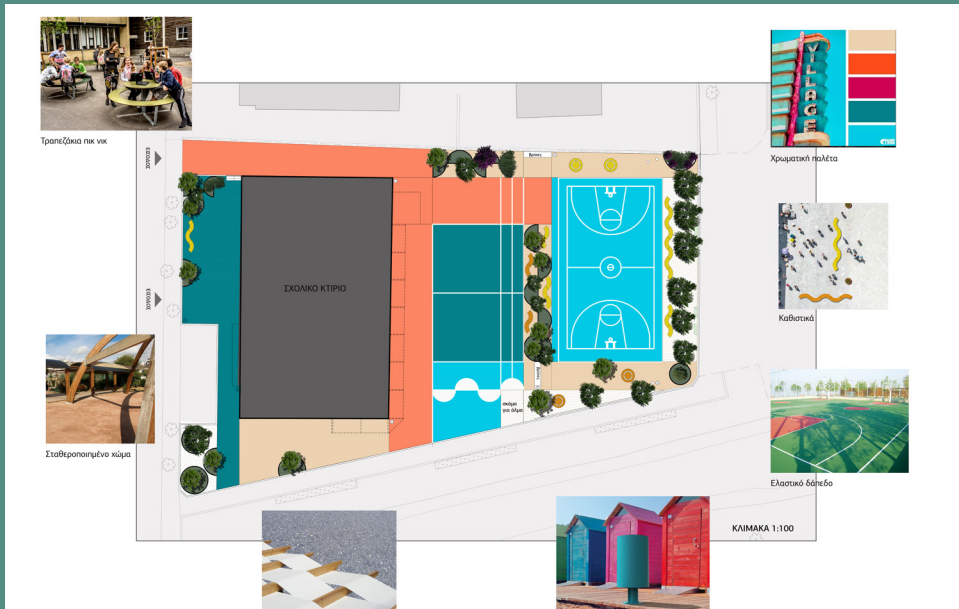
- **Κάτοψη:** Όσο προχωράνε τα βήματα του συμμετοχικού προγράμματος, μπορεί ο σχεδιασμός της κάτοψης να γίνεται όλο και πιο λεπτομερής ή να μικραίνει και η κλίμακα σχεδιασμού (πχ από γενικό σχεδιασμό σε κλίμακα 1:200 να πάμε σε λεπτομερή σχεδιασμό του χώρου σε 1:50). Η σχεδιαστική διαδικασία μπορεί να ξεκινήσει από τη χάραξη πολυγώνων και ορισμό περιοχών δραστηριοτήτων και τελικώς να προβεί σε λεπτομερή σχεδιασμό αστικού εξοπλισμού και χωροθέτησής του.
- **Κατάλογος υλικών:** Είναι χρήσιμο να έχει γίνει μία έρευνα σε σχέση με υλικά, έπιπλα και αστικό εξοπλισμό με κριτήριο την βιοκλιματική τους λειτουργία και την βιωσιμότητά τους, ειδικά όταν πρόκειται για πρόγραμμα συμμετοχικού χωρικού σχεδιασμού. Δίνοντας στα παιδιά διαφορετικές επιλογές από χρωματικές παλέτες, καθιστικούς πάγκους, φυτά, υλικά επίστρωσης τους παρέχουμε αποθετήρια έμπνευσης και επιλογής για να μπορούν να φανταστούν και να σχεδιάσουν το τελικό αποτέλεσμα. Εξηγώντας επιπλέον, ποια κριτήρια και ποιες προδιαγραφές πρέπει να τηρούν όλα τα υλικά για να στοχεύουν στην κλιματική ουδετερότητα και την βιωσιμότητα, ενισχύουμε την κριτική τους σκέψη και την γνώση τους γύρω από τα θέματα περιβάλλοντος. Ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν αφορούν σε σχεδιαστική επίλυση, τα σχετικά αποθετήρια αποτελούν χρήσιμα εργαλεία. (πχ σε περίπτωση δημιουργίας ενός επιτραπέζιου παιχνιδιού μπορούμε να συνθέσουμε ένα αποθετήριο με άλλα παραδείγματα επιτραπέζιων, με υλικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κλπ). Μπορεί επιπλέον, να ζητηθεί ως εργασία από τα παιδιά να έχουν αναζητήσει εξ αρχής υλικά για το αποθετήριο.

Εικόνα 21: Αποθετήριο με υλικά και ιδέες για την κατασκευή του λαχανόκηπου, Schoolture, Πολωνία 2024. Πηγή: SPATIA

Εικόνα 23: Συλλογικό κόμικ για τον Ελαιώνα από φοιτητές/τριες αρχιτεκτονικής τοπίου στο πλαίσιο του Open Landscape Academy, Erasmus+, 2024. Πηγή: commonspace

Εικόνα 22: Κάτοψη της σχολικής αυλής όπως την σχεδίασαν τα παιδιά του 6ου Γυμνασίου Χαλανδρίου, Cultural Hidrant, UIA, 2020-2021 Πηγή: commonspace

Εικόνα 24: Σύνθεση με κολάζ δεξαμενής που σχεδίασαν τα παιδιά του 8ου Γυμνασίου για να τοποθετηθεί στο προαύλιο τους, Cultural Hidrant, UIA, 2020-2021. Πηγή: commonspace

- **World cafe:** Είναι μια συμμετοχική μέθοδος που έχει σχεδιαστεί για να προάγει τις ανοιχτές συζητήσεις και την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ των συμμετεχόντων. Συνήθως χρησιμοποιείται σε εκπαιδευτικά αλλά και επαγγελματικά πλαίσια για να ενθαρρύνει τη συλλογική σκέψη και τη συνεργασία, μέσα από κύκλους debate και συζήτησης, σε ένα χαλαρό κλίμα café, γύρω από μία συγκεκριμένη θεματική. Ας υποθέσουμε ότι μια σχολική τάξη σχεδιάζει να αναβαθμίσει τον δημόσιο χώρο της αυλής της. Ο οργανωτής του world café αρχικά δημιουργεί ένα φιλόξενο και ζεστό περιβάλλον που παραπέμπει όντως σε περιβάλλον ενός café και θέτει ένα κεντρικό ερώτημα, όπως «Πώς μπορούμε να κάνουμε την αυλή μας πιο φιλόξενη;». Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε μικρές ομάδες, όπου συζητούν και καταγράφουν τις ιδέες τους. Μετά από αρκετούς κύκλους, και απαντώντας και σε διαφορετικές υποερωτήσεις, οι συμμετέχοντες επανέρχονται όλοι μαζί για να μοιραστούν τα κύρια σημεία και τις προτάσεις που προέκυψαν.
- **Ατομικές εργασίες / κόμικς ή σκίτσα:** Πολλές φορές στα διαφορετικά στάδια του συμμετοχικού προγράμματος μπορούμε να επιστρέψουμε για λίγο στη σημασία της προσωπικής δουλειάς, αναθέτοντας ατομικές εργασίες στα παιδιά όπως σκίτσα, comics και άλλες δραστηριότητες, με σκοπό να συνθέσουν στο τέλος πάλι συλλογικά την τελική τους πρόταση. Μπορεί επομένως, να ανατεθεί για παράδειγμα στα παιδιά μιας ομάδας να φτιάξουν από ένα 3d σκίτσο που να αναπαριστά μία συγκεκριμένη περιοχή της αυλής τους και στο τέλος όλα τα σκίτσα να συντεθούν σε ένα συνολικό κολλάζ που αναπαριστά την τελική εικόνα του προαυλίου σύμφωνα με την σχεδιαστική τους πρόταση.

Τί να κάνω;

- Θα πρέπει να έχετε κάνει ήδη μια **έρευνα** (εσείς ή να είναι εργασία των παιδιών) με τα απαραίτητα υλικά που χρειάζονται για τον τελικό σχεδιασμό).
- **Αφήστε χώρο και χρόνο στα παιδιά να σχεδιάσουν**, να συνθέσουν και τέλος να αξιολογήσουν και επαναπροσδιορίσουν.
- Το να παρουσιάσουν τα ίδια τη δουλειά τους είναι ένα **σημαντικό βήμα ενδυνάμωσης της γνώμης τους** και εμβάθυνσης των γνώσεων και δεξιοτήτων που αποκόμισαν.

ΠΡΟΣΟΧΗ!

Η διαδικασία της σύνθεσης είναι χρονοβόρα και μπορεί να χρειαστείτε παραπάνω από ένα εργαστήριο. Κάθε εργαστήριο για να είναι παραγωγικό δεν μπορεί να ξεπερνάει τις δύο διδακτικές ώρες με διάλειμμα.

4.4 Τελική διαβούλευση και επικοινωνία στην κοινότητα

Σε αυτό το στάδιο οι τελικές επιλύσεις ή τα τελικά παραγόμενα αποτελέσματα διαμοιράζονται σε όλη τη σχολική κοινότητα προς διαβούλευση.

Εδώ επιπλέον, γίνεται και η αξιολόγηση των συμμετοχικών διαδικασιών ενώ οι συμμετέχοντες/ουσες επικοινωνούν τα αποτελέσματα του προγράμματος στην ευρύτερη γειτονιά ή κοινότητα με τη μορφή μιας παρουσίασης, μία εκδήλωσης ή ακόμα μιας μεγαλύτερης γιορτής.

Παράδειγμα 1 – 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου

Στο πιλοτικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου Schoolture, το σχολικό έτος 2023-24, στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου υλοποιήθηκαν οι παρακάτω εργασίες που περιλήφθηκαν στο τελικό μεθοδολογικό βήμα – την τελική διαβούλευση, επικοινωνία και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

1. Τελική σύνθεση.

Ειδικοί επιστήμονες (αρχιτέκτονες πολεοδόμοι) συνέθεσαν και εξήγαν σε ειδικό λογισμικό το σχέδιο του πάρκου.

2. Σχεδιασμός επικοινωνίας και εκδήλωσης.

Η ομάδα υλοποίησης συντονίστηκε με τους εκπαιδευτικούς σε ένα εργαστήριο συ-σχεδιασμού της τελικής εκδήλωσης για την επικοινωνία του έργου και των αποτελεσμάτων της πιλοτικής εφαρμογής.

3. Τελική εκδήλωση και διαβούλευση.

Στην τελική εκδήλωση του έργου προσκλήθηκαν όλοι εμπλεκόμενοι φορείς καθώς και οι γονείς και κηδεμόνες των παιδιών στο αμφιθέατρο του σχολείου και στη συνέχεια στο ίδιο το πάρκο. Αφού έγιναν οι αρχικοί χαιρετισμοί και η παρουσίαση του έργου, στη συνέχεια τα ίδια τα παιδιά μοιράστηκαν τις αξιολογήσεις τους για το πρόγραμμα σε μία μορφή μικρής θεατρικής παράστασης που τα ίδια ετοίμασαν με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών. Παρουσίασαν επίσης χορευτικά δρώμενα και τραγούδια.

Επειτα κοινό και μαθητές προχωρήσαμε στο πάρκο όπου είχε αναρτηθεί επικοινωνιακό υλικό, καθώς και το τελικό σχέδιο εκτυπωμένο σε ένα τραπέζι όπου όλοι οι επισκέπτες μπορούσαν να σχολιάσουν γράφοντας θετικά, αρνητικά ή ιδέες.

Παρουσιάστηκε μία αφήγηση από μία ομάδα ηθοποιών και περισσότερα τραγούδια και διανεμήθηκαν οι ατομικές εργασίες των παιδιών (τα σκίτσα) σε μορφή κόμικς πάνω σε σελιδοδείκτες.

Τέλος διανεμήθηκαν στα παιδιά πιστοποιητικά συμμετοχής και από ένα συμβολικό δώρο.

4. Πλατφόρμα Συμμετοχικού Σχεδιασμού.

Το σχέδιο ανέβηκε σε ειδική **πλατφόρμα Συμμετοχικού Σχεδιασμού και διαβούλευσης** που έχει αναπτύξει η commonspace και έμεινε ανοιχτή προς διαβούλευση για έναν μήνα. Παράλληλα προσκλήθηκαν όλοι οι συμμετέχοντες στην τελική εκδήλωση να συμβάλλουν στη διαβούλευση και επικοινωνήθηκε από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του έργου, του σχολείου και των εταίρων.

5. Τελικό σχέδιο και αποτελέσματα.

Το τελικό σχέδιο συντέθηκε από ειδικό αρχιτέκτονα πολεοδόμο αφού έλαβε υπόψιν τη διαβούλευση που έγινε δια ζώσης και ηλεκτρονικά. **Το τελικό σχέδιο διανεμήθηκε δωρεάν στις υπηρεσίες του Δήμου** και το σχολείο με σκοπό να χρησιμοποιηθεί σε μελλοντική ανάπλασή του πάρκου.

Εικόνα 25: Τελική γιορτή/διαβούλευση στο 3ο Δημοτικό Ζωγράφου, Schoolture, 2024.
Πηγή: commonspace

6. Αξιολόγηση αποτελεσμάτων και προγράμματος.

Συντάχθηκαν και διανεμήθηκαν δύο διαφορετικά ερωτηματολόγια αξιολόγησης για μαθητές και εκπαιδευτικούς τα οποία αφού απαντήθηκαν διανεμήθηκαν τα συμπεράσματά τους σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Παράδειγμα 2 -

Το Δημοτικό Σχολείο T. Kościuszko στο Dąbie, Psary, Πολωνία

1. Τελική εκδήλωση.

Η τελική συνάντηση διοργανώθηκε από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς του σχολείου. **Αποτελούνταν από δύο μέρη, ένα ενημερωτικό και ένα καλλιτεχνικό.** Στο πρώτο μέρος, παρουσιάστηκε το έργο και τα αποτελέσματά του, δόθηκαν πιστοποιητικά σε όσους συμμετείχαν σε αυτό και έγιναν ομιλίες από εκπρόσωπους του Δήμου αλλά και από τους προσκεκλημένους από Ελλάδα. Στο δεύτερο μέρος, οι μαθητές του σχολείου **ετοίμασαν χορευτικές και μουσικές παραστάσεις**, αναφερόμενοι στις παραδόσεις της περιοχής και δείχνοντας την προσήλωσή τους στις ευρωπαϊκές αξίες.

2. Συνάντηση συζήτησης.

Στην τελική συζήτηση συμμετείχαν εκπρόσωποι της commonspace, FRE SPATIA, καθώς και όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς: Δήμαρχος Δήμου του Psary, Διευθύντρια του Δημοτικού Σχολείου Tadeusz Kościuszko στο Dąbie, Εμπειρογνώμονες: Οικολογικός Σύμβουλος του Δήμου

Psary, Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Δημοτικής Επιχείρησης Κοινής Ωφέλειας στο Psary, Εκπαιδευτικοί, Γονείς και Μαθητές. Κάθε συμμετέχων αναφέρθηκε στα αποτελέσματα του έργου, έδωσε τη δική του γνώμη για τη συνεργασία κατά την υλοποίηση των επιμέρους εργασιών και αναφέρθηκε στις δυσκολίες που συναντήθηκαν.

3. Αξιολόγηση αποτελεσμάτων.

Συντάχθηκαν και διανεμήθηκαν δύο διαφορετικά ερωτηματολόγια αξιολόγησης για μαθητές και εκπαιδευτικούς και αφού απαντήθηκαν, τα συμπεράσματά τους κοινοποιήθηκαν σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Εικόνα 26: Τελική κατασκευή του λαχανόκηπου, Schoolture, Πολωνία 2024.
Πηγή: SPATIA

Εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν

- Χορός - θέατρο - καλλιτεχνικές παρουσιάσεις:** Αφού η ομάδα παράξει όλα τα τελικά αποτελέσματά της, φτάνει η ώρα που θα αποφασίσει πως θα τα κοινοποιήσει και θα τα παρουσιάσει στην κοινότητά της, με σκοπό να διευρυνθεί η δημοκρατική διαδικασία. Επομένως, η καλλιτεχνική έκφραση παρέχει πολλές φορές τα κατάλληλα εργαλεία για αυτή την επικοινωνία. Η ομάδα έχει την ελευθερία να παρουσιάσει τα υλικά της λεκτικά, με χειροτεχνίες, με αφίσες, με θεατρικά σκετσάκια, με βίντεο ή και ακόμα να τα «χορέψει» και να τα «τραγουδήσει» σε μία μεγάλη γιορτή.
- Έκθεση:** Σε πολλές περιπτώσεις η ομάδα που συμμετέχει συναποφασίζει να δημοσιοποιήσει όλα τα αποτελέσματα του προγράμματος καθώς και τη μεθοδολογία που ακολούθησε μέσα από μία έκθεση ή μία παρουσίαση που θα ανοίξει τη διαδικασία προς την κοινότητα. Η έκθεση μπορεί να εξελιχθεί σε μία ανοιχτή εκδήλωση που να περιέχει όλα τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, μαρτυρίες των συμμετεχόντων, οπτικοακουστικό υλικό, χειροτεχνίες, παρουσιάσεις και ακόμα και διαδραστικές συμμετοχικές ασκήσεις με τους επισκέπτες.
- Κάτοψη:** Η τελική κάτοψη ή διαφορετικές τελικές κατόψεις που έχουν προκύψει ως σενάρια μπορούν να οπτικοποιηθούν από την ομάδα έργου και να αποτυπωθούν σε μεγάλα και ευκρινή σχέδια με σκοπό την δημοσιοποίησή τους στην κοινότητα.
- Διαβούλευση / Forum:** Κατά το τελικό στάδιο, η τελική πρόταση ή τα τελικά σενάρια που έχουν δημιουργήσει τα παιδιά μπορούν να τεθούν υπό δημόσια διαβούλευση από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα ή και την ευρύτερη γειτονιά. Σε αυτό

το στάδιο ορίζεται μία τελική εκδήλωση όπου συγκεντρώνεται ο κόσμος, συζητά και διαβουλεύεται γύρω από τα τελικά αποτελέσματα ή μπορεί να οριστεί μία περίοδος όπου μπορούν να κατατεθούν σχόλια, ενστάσεις, παρατηρήσεις και ιδέες από την κοινότητα (για παράδειγμα μέσω ενός forum).

- **Πλατφόρμα Συμμετοχικού Σχεδιασμού:** Είναι μία συμμετοχική πλατφόρμα του participatory LAB που παρέχει τη δυνατότητα δημιουργίας χωρικών ερωτηματολογίων, μέσω απλών βημάτων από τον διοργανωτή/σχεδιαστή/ερευνητή. Χρησιμοποιείται σε προγράμματα συμμετοχικού χωρικού σχεδιασμού καθώς και σε συμμετοχική έρευνα, με σκοπό τη συγκέντρωση δεδομένων από ευρύ κοινό ή στοχευμένες εμπλεκόμενες ομάδες. Ο χρήστης της πλατφόρμας μέσω απλής εγγραφής με το email του μπαίνει σε συγκεκριμένο σύνδεσμο και μπορεί να απαντήσει σε ερωτήσεις τοποθετώντας σημεία, γραμμές και πολύγωνα σε online χάρτη σχολιάζοντάς τα. Η πλατφόρμα συλλέγει και εξαγεί τα αποτελέσματα, ενώ υπάρχει και η δυνατότητα δημοσίευσης των αποτελεσμάτων στο κοινό. Στο στάδιο της τελικής διαβούλευσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ψηφίζουν οι χρήστες το σχέδιο που επιθυμούν και να καταθέτουν τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους. (πχ. <https://platform.participatorylab.org/enroll/category/schoolture>)

- **Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης:** Η διάδοση σε τοπικά μέσα και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης με δημιουργικούς τρόπους είναι ένα σημαντικό βήμα για την διευρυμένη επικοινωνία των αποτελεσμάτων του έργου. Πολλές φορές μάλιστα τα παιδιά λόγω της εξοικειώσής τους με την τεχνολογία έχουν

διαφορετικές ευφάνταστες ιδέες επικοινωνίας.

- **Ερωτηματολόγιο:** Στα τελευταία βήματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν απλής μορφής ερωτηματολόγια (έντυπα ή online) για να μοιραστούν στους μαθητές για την αξιολόγηση των διαδικασιών. Επιπλέον, μπορεί οι ίδιοι οι μαθητές κατά την τελική διαβούλευση και την παρουσίαση στην κοινότητα, να θέλουν να ετοιμάσουν τα δικά τους ερωτηματολόγια για να ερευνήσουν και να συγκεντρώσουν τις απόψεις των υπόλοιπων συμμαθητών τους, των εκπαιδευτικών, των γονέων και κηδεμόνων και της ευρύτερης γειτονιάς γύρω από τις προτάσεις που δημιούργησαν.

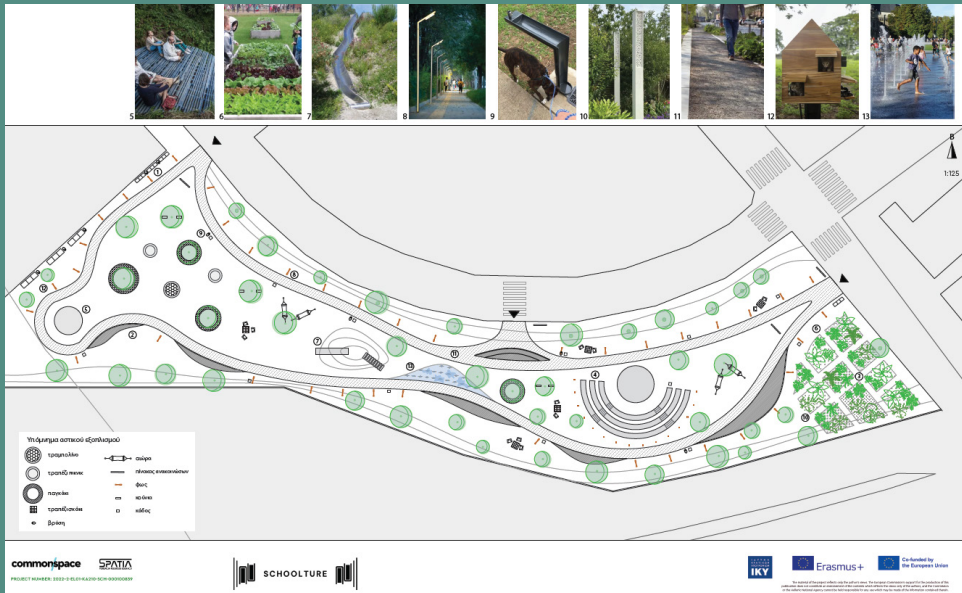
Εικόνα 267 Η πλατφόρμα του participatory Lab που χρησιμοποιήθηκε για την τελική διαβούλευση του σχεδίου, Schoolture, 2024. Πηγή: commonspace

Εικόνα 28: Θεατρική παράσταση στο πλαίσιο του έργου IN-Athens- Ιστορίες μίας Αθέατης Αθήνας. Πηγή: commonspace

Εικόνα 30: Μακέτες από την τελική έκθεση των μαθητών/τριών, «Οι ιστορίες μας στον δρόμο» Εκπαιδευτικό πρόγραμμα στον Δήμο Κερατσινίου – Δραπετσώνας για τα 100 χρόνια από την Μικρασιατική Καταστροφή, 2022. Πηγή: commonspace

Εικόνα 29: Τελική κάτοψη του δημόσιου χώρου στον Δήμο Ζωγράφου, Schoolture, 2024. Πηγή: commonspace

Εικόνα 31: Τελική έκθεση και γιορτή του υλικού των μαθητών/τριών για την ιστορία της γειτονιάς τους και την προσφυγική μνήμη, από το έργο 100 Memories. Πηγή: commonspace

Τί να κάνω;

- Θα πρέπει να αποφασίσετε αν θα συ-σχεδιάσετε την τελική εκδήλωση με τους μαθητές ή όχι. Όπως και να 'χει η επικοινωνία από τους ίδιους τους μαθητές της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων του συμμετοχικού σχεδιασμού τους βάζει σε μια **λογική διεκδίκησης, ενδυνάμωσης και εμπάθυνσής** των δεξιοτήτων που αποκόμισαν.
- **Οργάνωση και υλοποίηση της εκδήλωσης** (μπορεί να είναι δια ζώσης ή όχι).
- Η **τελική διαβούλευση** παίζει πρωταρχικό ρόλο. Μπορεί να γίνει με τη μορφή ψηφοφορίας δύο διαφορετικών επιλύσεων ή ανατροφοδότησης και επανασχεδιασμού.
- Φτιάξτε ένα **ερωτηματολόγιο αξιολόγησης** προκειμένου να χρησιμοποιήσετε για μελλοντικά προγράμματα.

Παραδείγματα συμμετοχικών προγραμμάτων

Σε αυτό το πεδίο αναφέρονται συνοπτικά διαφορετικά παραδείγματα συμμετοχικού σχεδιασμού που έχει υλοποιήσει η commonspace τα τελευταία χρόνια με:

- Διαφορετικές ηλικιακές ομάδες και εμπλεκόμενους φορείς,
- Διαφορετικό αντικείμενο,
- Διαφορετικές θεματικές,
- Διαφορετικές κλίμακες,
- Διαφορετικούς στόχους.

Ακολουθούν τα παραδείγματα:

1. Συμμετοχικός σχεδιασμός σχολικών αυλών στο 7ο Δημοτικό Αγίας Παρασκευής/13ο Νηπιαγωγείο Αγίας Παρασκευής και 4ο Λύκειο Αγίας Παρασκευής

<https://www.commonspace.gr/7oagiasparaskevis>

<https://www.commonspace.gr/second-agia>

2. Cultural H.ID.RA.N.T. στο Χαλάνδρι. Συμμετοχικά εργαστήρια σε σχολεία για το Αδριάνειο Υδραγωγείο ως Πολιτιστικό και Περιβαλλοντικό κοινό στη γειτονιά.

3. 100 Memories: Συμμετοχικά εργαστήρια για τη Συλλογική προσφυγική μνήμη στο 2ο Δημοτικό Νίκαιας -2ο Λύκειο Νίκαιας

<https://www.commonspace.gr/cultural-hidrants-ua>

<https://www.commonspace.gr/100memories>

Το έργο έχει τον τίτλο: “Κρυμμένες Πολιτιστικές Ταυτότητες που επανεμφανίζονται μέσα από δίκτυα νερού” (Cultural Hidden Identities ReAppear through Networks of Water – CULTURAL H.ID.RA.N.T)

Έχει στόχο την ανάδειξη του Αδριάνειου Υδραγωγείου ως μοναδικού μνημείου πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς για την ευρύτερη περιοχή.

600 ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ/ΟΥΣΕΣ

9 ΣΧΟΛΕΙΑ

100 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΑΣ-ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Στο επίκεντρο του έργου και γενικά της προσέγγισης μας είναι η προώθηση του **Συμμετοχικού Σχεδιασμού**. Η έννοια αυτή περιλαμβάνει μεθοδολογίες, εργαλεία και πρακτικές που εμπλέκουν την κοινωνία σε όλες τις φάσεις του σχεδιασμού και της υλοποίησης πολιτικών και έργων. Τα εργαστήρια που υλοποιήθηκαν βασίζονται σε μια δημοκρατική λογική συμμετοχής των πολιτών στην λήψη αποφάσεων που αφορούν στη ζωή και την καθημερινότητά τους. Πρόκειται για μια μέθοδο που στοχεύει στην πραγματική συμβολή τους στη διαμόρφωση θεματικών που τους αφορούν, όπως τον σχεδιασμό του δημόσιου χώρου και την πολιτιστική κληρονομιά στην γειτονιά τους.

Το νερό ως περιβαλλοντικό κοινό

Το νερό ως πολιτιστικό κοινό

- 2ο Νηπιαγωγείο**: Η δική μας δεξαμενή! Τα υλικά του Αδριάνειου Υδραγωγείου
- 9ο Δημοτικό**: Η δική μας δεξαμενή! Παιχνίδια για το Υδραγωγείο Θεατρική Παράσταση
- 6ο Λύκειο**: Ένα βίντεο για το Υδραγωγείο
- 3ο Γυμνάσιο**: Οι Flâneurs του νερού. Παιχνίδι για εξερευνητές
- 8ο Γυμνάσιο**: Η δική μας δεξαμενή! Σχεδιάζοντας τις Υδροφόρες
- 1ο Λύκειο**: Η αφίσα του Hidrant Festival
- 1ο Νηπιαγωγείο**: Η δική μας δεξαμενή! Τα υλικά του Υδραγωγείου

Αυτός είναι ο συλλογικός χάρτης που δημιούργησαν τα παιδιά για τον τρόπο που βιώνουν την γειτονιά ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Σημεία ενδιαφέροντος
- 🏠 Σπίτια των παιδιών
- 🏫 Σχολεία

Παρατήρησε αυτόν τον χάρτη και σκέψου:
 - Πως είναι η γειτονιά σου;
 - Αυτά τα σημεία ενδιαφέροντος είναι και για σένα σημαντικά;
 - Ποια σημεία από το παρόν και το παρελθόν συνυπάρχουν;

Αυτός είναι ο περίπατος που έκαναν τα παιδιά στο πρώτο εργαστήριο

- βόλτες σουβλάκια
- γήπεδα
- Κηποθέατρο!
- studio ηχογράφησης
- καράτε!!!
- Οσία Ξένη
- φούρκος που μου αρέσει
- ωραία παλιά σπίτια
- φροντιστήριο
- Μαριάννα
- 2ο Δημοτικό
- 2ο Λύκειο
- Τσαϊ
- Αντρέας
- Μαρίνα
- Ναταλία
- Νικόλα
- Νικόλα
- Βενετία
- Φροντιστήριο
- Μαγαζί με παιχνίδια
- Αμερικανίδες κυρίες
- Μαρία
- Όλγα
- ωραίος πεζόδρομος
- μπλόκο Κοκκινιάς
- internet cafe

ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ

4. «Οι ιστορίες μας στον δρόμο» Εκπαιδευτικό πρόγραμμα στον Δήμο Κερατσινίου – Δραπετσώνας σε σχέση με τα 100 χρόνια από την Μικρασιατική Καταστροφή.

7 σχολεία του Δήμου Κερατσινίου-Δραπετσώνας υλοποίησαν ένα πρότυπο και custom-made εκπαιδευτικό πρόγραμμα σχετικά με τη Μικρασιατική Καταστροφή και πως επηρέασε τον δημόσιο χώρο.

Κάθε σχολείο, ακολουθώντας τον ίδιο βηματισμό, ολοκλήρωσε ένα διαφορετικό πρόγραμμα με διαφορετικά αποτελέσματα:

- Κατασκευή μακέτας προσφυγικών
- Μια φωτογραφική ιστοριογραμμή
- Χτίζοντας την άκρη της πόλης, αφηγήσεις απ όλη την Ελλάδα και τον κόσμο
- Ένα σκιτσογραφικό οδοιπορικό
- Σκίτσα της γειτονιάς και συνεντεύξεις ανθρώπων
- Η μουσική της γειτονιάς τότε και σήμερα

5. «Σχεδία@CITY: Από την απομόνωση στην κοινωνική ενσωμάτωση»

Το έργο «Σχεδία@CITY: Από την απομόνωση στην κοινωνική ενσωμάτωση» είναι ένα καινοτόμο έργο για την κοινωνική ενεργοποίηση συμπολιτών μας, από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, που υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active citizens fund με φορέα υλοποίησης την Διογένης ΜΚΟ και εταίρο τον Συνεταιρισμό Εργαζομένων commonspace.

Το έργο αριθμεί ήδη 2 επιτυχημένα χρόνια υλοποίησης και συνεχίζεται για έναν χρόνο ακόμα αποκλειστικά σε Σχολικές Μονάδες και συγκεκριμένα σε μαθήτριες και μαθητές της προσχολικής εκπαίδευσης αλλά και Λυκείου.

- 1ο Πρότυπο Πειραματικό Γυμνάσιο Αθήνας
- Σχολή Χιλλ
- 21ο Νηπιαγωγείο Αθήνας
- Dorothy Snot
- 5ο ΓΕΛ Ηλιούπολης
- Σχολή Μωραΐτη

Island Liechtenstein Norway Active citizens fund

Διακρατικός Επιχειρηματίας: ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ

Φορέας Υλοποίησης: σχεδία

Εταίρος: ΣΥΛΛΑΒΙΑ

Εταίρος: commonspace

ΣΧΕΔΙΑ@CITY

6. «In Athens – Ιστορίες μιας Αόρατης Αθήνας».

<https://www.commonspace.gr/in-athens>

Το έργο «Ιστορίες μιας Αόρατης Αθήνας» ή αλλιώς “IN-ATHENS” είναι ένα έργο τεχνολογικής και μεθοδολογικής καινοτομίας που αναφέρεται στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αθήνας και υλοποιείται στο πλαίσιο του Β' κύκλου «Ερευνώ-Δημιουργώ-Καινοτομώ» της Γ.Γ.Ε.Κ.

Κύριο αντικείμενο του έργου είναι η μετατροπή ενός -εξαιρετικής ιστορικής αξίας- αρχαικού υλικού σε μια σειρά ψηφιακών εφαρμογών με τη βοήθεια σύγχρονων συν-σχεδιαστικών εργαλείων και τη σύμπραξη αξιόπιστων εταιρών που εργάζονται από διαφορετικές οπτικές στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς.

7. Climate Piraeus: Βιωματικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα σχετικά με την Κλιματική Κρίση και τις επιπτώσεις της στην καθημερινότητά μας.

<https://www.climatepiraeus.gr/>

14 Δημοτικά Σχολεία του Δήμου Πειραιά υλοποίησαν ένα βιωματικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα σχετικά με την Κλιματική Κρίση και τις επιπτώσεις της στην καθημερινότητά μας.

Βιβλιογραφία

Ακτσελή, Ο. (2013). Συμμετοχικός σχεδιασμός στην αρχιτεκτονική τοπίου: μέθοδοι και εργαλεία της κοινωνικής προσέγγισης στο σχεδιασμό. Μεταπτυχιακή Διατριβή. ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική Τοπίου, ΑΠΘ: Θεσσαλονίκη.

Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Κοσυφολόγου Α., Μουγιάκου Ε., Πούλιος Δ., Τσάδαρη Σ. (2023) Συλλογικός τόμος: «Συμμετοχικός σχεδιασμός: Πόλη, περιβάλλον & κλιματική αλλαγή. Εμπειρίες, προκλήσεις και δυνατότητες» (Με την υποστήριξη του Ινστιτούτου Heinrich Böll Stiftung). Αποτελεί τεκμήριο του ομώνυμου συνεδρίου που οργάνωσε ο συνεταιρισμός του Participatory Lab, τον Νοέμβριο του 2021. Περιέχει 30 κείμενα των προσκεκλημένων ομιλητών και ομιλητριών καθώς και άλλων εισηγητών και εισηγητριών, τα οποία είναι αντιπροσωπευτικά του διαλόγου που διεξήχθη από τη σκοπιά της θεωρίας, της έρευνας, της πρακτικής, των μεθοδολογιών καθώς και των σχεδιαζόμενων ή υλοποιούμενων δράσεων και πολιτικών γύρω από το ζήτημα του Συμμετοχικού Σχεδιασμού. Διαθέσιμο εδώ: <https://gr.boell.org/el/2023/10/12/symmetohikos-shediasmos-poli-periballon-klimatiki-allagi> (Στα Ελληνικά).

Γιαουτζή, Μ., & Στρατηγέα, Α. (2011). Χωροταξικός Σχεδιασμός: Θεωρία και πράξη. Εκδόσεις Κριτική: Αθήνα.

Sherry R. Arnstein (1969) A Ladder Of Citizen Participation, Journal of the American Institute of Planners, 35:4, 216-224, DOI: 10.1080/01944366908977225

Creighton, J. L. (2005). The Public Participation Handbook. Making Better Decisions through Citizen Involvement. Jossey-Bass: San Francisco.

Dalal-Clayton, B. & Bass, S. (επιμ.) (2002). Sustainable Development Strategies: A Resource Book. OECD / UNDP / Earthscan Publications Ltd.: London.

Haely, P. (1992) 'Planning through debate: the communicative turn in planning theory', Town Planning Review 63, pp. 143/62.

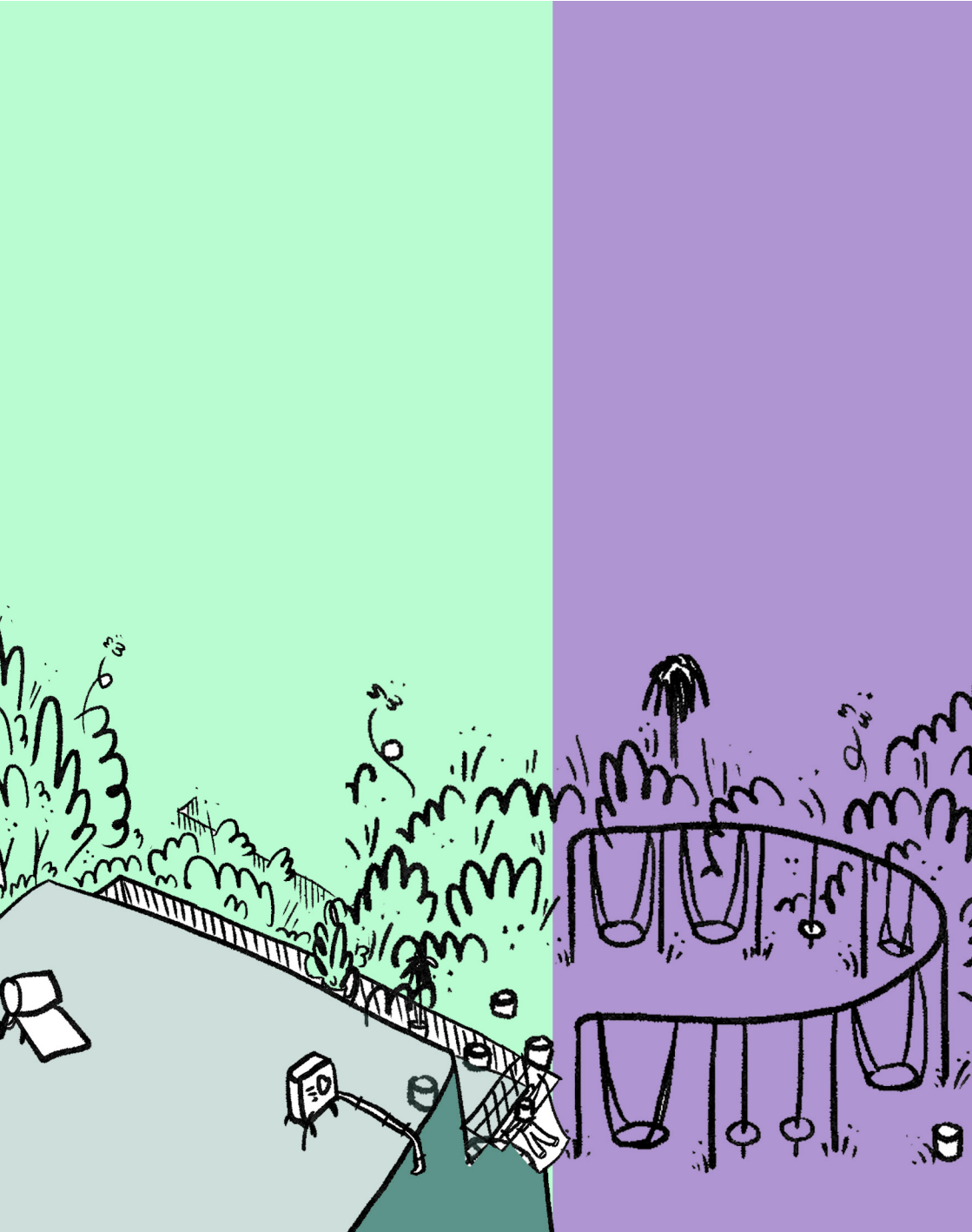
Lane, Marcus B. (2005). Public Participation in Planning: an intellectual history. Australian Geographer, 36(3), 283-299. doi:10.1080/00049180500325694

Renn, O., Webler, T., Rakel, H., Diemel, P., & Johnson, B. (1993). Public participation in decision-making: A three-step procedure. Policy Sciences, vol. 26: pp. 189-214.

Robertson, T., and Simonsen, J., (2013). Participatory Design an Introduction. In Routledge International Handbook of Participatory Design. Routledge: London and New York.

Υλικό εργαστηρίων από το έργο Climate Piraeus, <https://www.climatepiraeus.gr/>

Επιπλέον υλικό και βιβλιογραφία από το Erasmus+ έργο Inplanned εδώ: <https://www.inplanned.eu/list-of-references-literature/144f178a-9278-48b2-8efb-519eec06d14d>

commonsspace

SPATIA
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

SCHOOLTURE

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ
IKY

Erasmus+
Enriching lives, opening minds.

 Co-funded by
the European Union

PROJECT NUMBER: 2022-2-EL01-KA210-SCH-000100859

The material of the project reflects only the author's views. The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission or the relevant national agency cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

The material of the project reflects only the author's views. The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission or the Hellenic National Agency cannot be held responsible for any use which may be made of the information made therein.